

"MÄ TYKKÄSIN NIISTÄ KAIKISTA"

Elävä kirjasto esikoulussa

Katja Kyttälä ja Sanna Nurmi
Opinnäytetyö, syksy 2013
Diakonia-ammattikorkeakoulu
Sosiaalialan koulutusohjelma
Sosionomi (AMK)
+ lastentarhanopettajan virkakelpoisuus

TIIVISTELMÄ

Kyttälä, Katja & Nurmi, Sanna. ”Mä tykkäsin niistä kaikista” Elävä kirjasto esikoulussa. Helsinki, syksy 2013, 56s, 6liitettä. Diakonia-ammattikorkeakoulu. Sosiaalialan koulutusohjelma, sosionomi (AMK) + lastentarhanopettajanvirkakelpoisuus.

Opinnäytetyömme toteutettiin toiminnallisena produktiona kunnallisen päiväkodin esiopetusryhmässä. Opinnäytetyömme tavoitteena oli antaa lapsille Elävä kirjasto -tapahtuman avulla rohkeutta kohdata erilaisia ihmisiä ja tarjota päiväkodin kasvattajille uusi käytännönläheinen tapa käsitellä moninaisuutta lasten kanssa.

Produktio toteutettiin keväällä 2013 Vantaalla Nikinmäen päiväkodin esikoulu-ryhmässä. Elävä kirjasto -tapahtumamme järjestettiin Toukankolon esikoulu-ryhmälle, jossa oli kaksikymmentäkolme lasta. Elävään kirjastoomme osallistui kolme elävää kirjaa, jotka olivat palomies, liikuntavammainen henkilö ja sokea henkilö. Lapset kiersivät pienryhmissä omien kasvattajiensa kanssa esittämässä eläville kirjoille heitä askarruttavia kysymyksiä.

Lasten kiertäessä pienryhmissä elävien kirjojen luona me teimme havaintoja lasten reaktioista ja keskustelujen kulusta. Tapahtuman jälkeen lapset saivat antaa mielipiteensä Elävä kirjasto -tapahtumasta ja myös elävien kirjojen kanssa kokoonnuttiiin tapahtuman jälkeen keskustelemaan sekä lasten antamasta palautteesta että elävien kirjojen palautteesta. Elävät kirjat saivat samalla täyttää palautelomakkeen. Toukankolon kasvattajatiimin tapasimme vielä myöhemmin, jotta saimme palautteen myös heiltä.

Lapsilta, kasvattajilta sekä eläviltä kirjoilta saamiemme palautteiden mukaan tapahtumamme oli onnistunut ja opettavainen kokonaisuus. Päiväkotiki on innokas osallistumaan Elävä kirjasto -tapahtumaan myös tulevaisuudessa ja elävät kirjat pitivät mielekkäänä keskusteluja lasten kanssa. Itse olimme myös hyvin tyytyväisiä tapahtumaamme ja aiomme kehittää menetelmää edelleen ja hyödyntää sitä työkentillämme.

Allianssi ry toimi yhtenä yhteistyökumppaneistamme ja se koordinoi Elävä kirjasto -tapahtumien järjestämistä Suomessa. Allianssi ry:ltä saimme tarvittavat materiaalit Elävä kirjasto -tapahtuman järjestämiseen. Opinnäytetyömme tullaan julkaisemaan Allianssin ylläpitämällä Elävä kirjasto -internetsivuilla.

Asiasanat: varhaiskasvatus, yhdenvertaisuus, ennakoluulot, Elävä kirjasto

ABSTRACT

Kyttälä, Katja and Nurmi, Sanna.

Human Library in preschool.

56p., 6 appendices. Language: Finnish. Helsinki, Fall 2013.

Diaconia University of Applied Sciences. Degree Programme in Social Services.

Option in Social Services and Education.

Degree: Bachelor of Social Services.

In our thesis a group of preschool children were given an opportunity to meet and discuss with people who often meet prejudices and discrimination in their everyday lives. The purpose was to break down prejudices that the children may have had about these minority groups and thus prevent bullying and discrimination caused by insufficient information.

In May 2013 we organized an event called Human Library in Nikinmäki daycare center. Human Library works the same way as normal library does except that people can rent real humans, the so called *Human books*, to discuss with. The purpose of Human Library is to encourage dialogue and reduce prejudices.

In this thesis we describe the whole process of organizing the Human Library in Nikinmäki daycare center. The process included preparations, orientation for the children and the Human Library event itself. This thesis also includes descriptions of our cooperation processes and assessments of the whole project.

Organizing a Human Library particularly for daycare children was new in Finland. The feedback we got from the participating child group, our visiting Human books and the educationists was positive and encouraging. Everyone enjoyed the event including ourselves and saw Human Library as a potential way to practice diversity and tolerance education in kindergartens.

Keywords: early childhood education, equality, prejudices, Human Library

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	6
2 VARHAISKASVATUS	8
2.1 Mitä on varhaiskasvatus?	8
2.2 Esiopetus	10
2.3 Esikouluikäisen lapsen kehitys	11
2.3.1 Moraalinen kehitys	12
2.3.2 Uteliaisuus ja kysymykset	13
2.4 Yhdenvertaisuuskasvatus	14
3 ELÄVÄ KIRJASTO	18
3.1 Elävä kirjasto -määrittely	18
3.2 Erilaisuus ja moninaisuus	19
3.3 Asenteet	21
3.3.1 Sisäiset mallit ja minäkäsitys	22
3.3.2 Ennakkoluulot	23
3.4 Syrjintä	25
4 TOIMINNALLISEN OPINNÄYTETYÖN TAUSTA JA TAVOITTEET	27
4.1 Yhteistyökumppanit	27
4.1.1 Toukankolon esikouluryhmä	27
4.1.2 Allianssi ry	28
4.2 Opinnäytetyön tavoitteet	29
5 OPINNÄYTETYÖN SUUNNITTELU	30
5.1 Yhteistyöprosessin käynnistys	30
5.2 Elävien kirjojen hankkiminen	31
5.3 Elävien kirjojen perehdytys	32
5.4 Käytännön järjestelyt Elävää kirjastoa varten	33
6 OPINNÄYTETYÖN TOTEUTUS	35
6.1 Orientaatio	35
6.2 Elävä kirjasto Toukankolossa	38
6.3 Havainnot keskusteluista	40

7 LOPPUKOONTI JA ARVIOINTI	44
7.1 Lasten kommentit.....	44
7.2 Elävien kirjojen palaute	49
7.3 Toukankolon kasvattajatiimin palaute	50
7.4 Oma arviointi	50
8 POHDINTA	53
8.1 Luotettavuus ja eettisyys	53
8.2 Ammatillinen kasvu	55
LÄHTEET	57
LIITE 1: KIRJE VANHEMMILLE.....	62
LIITE 2: ELÄVIEN KIRJOJEN ETSINTÄKUULUTUS.....	64
LIITE 3: PEREHDYTYSKIRJE ELÄVILLE KIRJOILLE.....	65
LIITE 4: YHTEISTYÖPROSESSIT AIKAJANALLA	67
LIITE 5: LASTEN ENNALTA ELÄVILLE KIRJOILLE KEKSIMÄT KYSYMYKSET	68
LIITE 6: ELÄVIEN KIRJOJEN PALAUTELOMAKE.....	69

1 JOHDANTO

Moninaisuuden hyväksyminen on yhteiskunnassa laajalti tunnustettu tavoite. Suomalaisessa kasvatuksessa ja koulutuksessa moninaisuuden hyväksymisen tavoite esiintyy useissa opetussuunnitelmissa ja itse toiminnassa. (Cantell 2010, 122.) Kasvattajien tulisi yrittää tuoda yhteiskunnan yhteiset eettiset periaatteet osaksi lasten käyttäytymistavoitteita (Vienola 2011, 163). Valtakunnallisessa varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (2005) kehoitetaan kasvattajaa käsittelemään lasten kanssa esimerkiksi tasa-arvoon ja kunnioitukseen liittyviä kysymyksiä (Stakes 2005). Moninaisuudesta puhuminen ja tiedottaminen ovat paras keino moninaisuuden hyväksymiseen ja suvaitsemattomuuden ehkäisyyn (Hakojärvi 2009, 64).

Valitsimme opinnäytetyömme aiheeksi toiminnallisen opinnäytetyön. Ammattikorkeakoulujen toiminnalliset opinnäytetyöt sisältävät kaksi osaa: käytännön toteutuksen ja sen raportoinnin (Vilkkä & Airaksinen 2004, 9). Meidän käytäntötoteutuksenamme järjestimme Elävä kirjasto-nimisen tapahtuman Nikinmäen päiväkodin esikouluryhmä Toukankololle. Elävä kirjasto on jo laajalle levinnyt menetelmä, jonka avulla ihmisten on mahdollista karistaa omia ennakkoluulojaan ja tutustua erilaisiin ihmisiin. Elävä kirjasto edistää yhdenvertaisuutta ja sen tarkoituksena on saada ihmiset kunnioittamaan moninaisuutta.

On tutkittu, että asenteiden muuttamisessa ja yhdenvertaisuuskasvatuksessa kokemusperäinen oppiminen ja yhteistoiminnallisuus ovat olennaisia, sillä ne syventävät opittua asiaa ja sen hallintaa sekä auttavat pitämään lasten mielenkiintoa yllä (Lehti-Laakso 2000, 31–32; Brederode-Santos, Claeys, Fazah, Schneider&Szelényi 2007, 10). Osaksi juurikin tästä syystä näimme, että Elävä kirjasto voisi toimia myös varhaiskasvatusikäisten lasten kanssa. Toiminnallisen opinnäytetyömme päällimmäisenä tarkoituksena olikin kokeilla, voisiko Elävästä kirjastosta mahdollisesti saada uusi lapsille ja kasvattajille mielekäs menetelmä hyödynnettäväksi päiväkodin yhdenvertaisuuskasvatukseen.

Me molemmat tavoittelemme lastentarhanopettajan virkakelpoisuutta, joten opinnäytetyömme aihe on lapsiin liittyvä. Olemme molemmat kuitenkin kiinnostuneita myös muista asiakasryhmistä, ja Elävä kirjasto -tapahtuman järjestäminen tarjosi mahdollisuuden toimia yhteistyössä erilaisten ihmisten kanssa. Elävän kirjaston teema ja viesti ovat myös hyvin ajankohtaisia aiheita, sillä moninaisuus- ja yhdenvertaisuuskysymykset ovat viime vuosina olleet usein esillä mediassa.

Opinnäytetyöraportissamme avaamme ensiksi aiheeseemme liittyvää käsitteistöä suurimmaksi osin lapsilähtöisestä näkökulmasta. Tämän jälkeen kuvaamme koko opinnäytetyöprosessimme suunnittelusta ja toteutuksesta arviointiin. Tavoitteenamme on kuvata Elävän kirjaston järjestäminen niin tarkasti, että jokaisen olisi mahdollista järjestää vastaavanlainen tapahtuma lapsille. Työn lopussa pohdimme vielä opinnäytetyömme luotettavuutta ja eettisyyttä sekä omaa ammatillista kasvuamme opinnäytetyöprosessin aikana. Toiveenamme on, että opinnäytetyömme innoittaisi kokeilemaan ja kehittämään uusia välineitä ja tapoja käsitellä moninaisuutta ja yhdenvertaisuutta varhaiskasvatuksessa.

2 VARHAISKASVATUS

Tässä osiossa käsittelemme varhaiskasvatusta ja esiopetusta. Lisäksi olemme valinneet tarkasteltavaksi ja määriteltäväksi näiltä osa-alueilta meidän opinnäytetyömme kannalta olennaisia käsitteitä.

2.1 Mitä on varhaiskasvatus?

Varhaiskasvatus on kasvatuksellista vuorovaikutusta pienten lasten kanssa. Varhaiskasvatuksen tavoitteena on edistää lapsen tasapainoista kasvua, kehitystä ja oppimista. Yhteiskuntamme järjestää, tukee ja valvoo varhaiskasvatusta kokonaisuutena, joka muodostuu hoidosta, kasvatuksesta ja opetuksesta. Varhaiskasvatuksen lähtökohtana on tieteelliseen, tutkimukselliseen ja pedagogiseen perustuva näkemys lapsen kasvusta ja kehityksestä ja sen tärkeimpinä toteuttajina ovat sekä lapsen vanhemmat että kasvatusalan ammattilaiset. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005, 11.)

Varhaiskasvatuksessa on todella tärkeää kodin ja ammattilaisten välinen yhteistyö eli kasvatuskumppanuus, mutta keskeinen voimavara varhaiskasvatuksessa on kuitenkin ammattitaitoinen kasvatusyhteisö. Kasvatusyhteisön jokaisella kasvattajalla tulee olla vahva ammatillinen osaaminen ja tietoisuus, jotta laadukas varhaiskasvatus on mahdollista. (Varhaiskasvatussuunnitelmanperusteet 2005, 11.) Varhaiskasvatus on siis pitkälle koulutettujen ja ammattitaitoisten asiantuntijoiden antamaa kasvatusta, jonka tavoitteena on tukea lapsen kognitiivista kehitystä. Tärkeää on kuitenkin myös tehdä yhteistyötä vanhempien kanssa ja tukea heitä heidän kasvatustyössään. (Keltikangas-Järvinen 2012, 215.)

Varhaiskasvatusta järjestetään varhaiskasvatuspalveluissa, joista keskeisimmät ovat päiväkotitoiminta, perhepäivähoito ja avoimet varhaiskasvatustoiminnot, kuten kerhot. Palvelut on erikseen linjattu valtakunnallisesti, ja niiden järjestämi-

sestä vastaavat kunnat, järjestöt, yksityiset palveluntuottajat ja seurakunnat. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005, 11.)

Varhaiskasvatuksessa oleellinen merkitys on lapsen omaehtoisella leikillä, jota tuetaan parhaiten kun toimitaan yhdessä lapsen kanssa niin, että vuorovaikutus lapsen kanssa on sekä suunnitelmallista että tavoitteellista (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005, 11). Tärkeää on painottaa lapsen omaa luonnetta ja muistaa, että jokainen lapsi on ainutlaatuinen. Varhaiskasvatus luo myös edellytyksiä sille, että lapsi osaa kohdata ja hyväksyä erilaisuutta sekä ottaa muita ihmisiä huomioon. (Varhaiskasvatus i.a.)

Varhaiskasvatukseen tulisi myös sisällyttää eettisiä periaatteita hyödyntäen lapsen kulloisellekin kehitysvaiheelle sopivia toimintamenetelmiä. Eettisen kasvatuksen sisältöihin kuuluu muun muassa toisten kunnioittaminen ja hyväksymien, tasa-arvoisuus, oikeudenmukaisuus ja rehellisyys. (Vienola 2011, 163, 172.) Eettisessä orientaatiossa lapsen kanssa tarkastellaan arvo- ja normimaailman kysymyksiä. Lapsen arjessa tapahtuu päivittäin tapahtumia, joiden avulla voidaan pohtia oikean ja väärän sekä totuuden ja valheen näkökulmaa. Lisäksi lapsen kanssa tulisi luontevasti ja turvallisessa ilmapiirissä käsitellä pelon, ahdistuksen ja syyllisyyden tunteita. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005, 28–29.)

Varhaiskasvatus perustuu Yhdistyneiden Kansakuntien Lapsen oikeuksien sopimukseen, Suomen perustuslakiin sekä myös muuhun kansalliseen lainsäädäntöön. Lapsen oikeuksien sopimuksella veloitetaan turvaamaan lapselle osuus yhteiskunnan voimavaroista, oikeus osallistua itseään koskevaan päätöksentekoon sekä oikeus suojeluun ja huolenpitoon. Sopimuksessa korostuu lapsen edun ajattelu kaikissa lasta koskevissa päätöksissä. Perustuslain perusoikeussäännöksissä taas olennaisimpia oikeuksia ovat yhdenvertaisuus, yksilönvapaus, ihmisarvon loukkaamattomuus, oikeuksien turvaaminen, uskonnonvapaus sekä kielelliset ja kulttuuriset oikeudet. Nämä säännökset velvoittavat julkista valtaa jatkuvasti aktiiviseen toimintaan, jonka tavoitteena on edistää lapsen kasvua ja kehitystä otollisella tavalla. (Varhaiskasvatuksen valtakunnalliset linjaukset 2002, 15.)

2.2 Esiopetus

Esiopetus on perusopetuslain mukaista toimintaa, vaikka kuusivuotiaiden lasten esiopetus kunnissa toteutetaan sosiaali- ja opetustoimen alaisuudessa. Perusopetuslain määrittelyn mukaan esiopetus tarkoittaa vuotta ennen lapsen oppivelvollisuusikää järjestettyä varhaiskasvatustoimintaa, jonka tulee täyttää sille säädetyt tavoitteet. Suomessa oppivelvollisuusikä alkaa sinä vuonna kun lapsi täyttää seitsemän vuotta, eli esiopetus koskee silloin lapsia, jotka täyttävät kuusi vuotta. Sekä esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet -asiakirjan että sosiaali- ja terveysministeriön varhaiskasvatustyöryhmän määrittelyn mukaan esiopetus on suunnitelmallista opetusta ja kasvatusta, jota lapselle tarjotaan joko päiväkodissa tai peruskoulussa ennen oppivelvollisuuden alkamista. Lisäksi esiopetuksen opetussuunnitelman mukaan esiopetuksen tehtävänä on edistää lapsen kasvu-, kehitys- ja oppimismahdollisuuksia. (Hujala 2002, 3, 7–8.)

Perusopetuslain mukaan opetuksen, mukaan lukien myös esiopetuksen, tavoitteena on:

Opetuksen tavoitteena on tukea oppilaiden kasvua ihmisyyteen ja eettisesti vastuukykyiseen yhteiskunnan jäsenyyteen sekä antaa heille elämässä tarpeellisia tietoja ja taitoja. Lisäksi esiopetuksen tavoitteena on osana varhaiskasvatusta parantaa lasten oppimisedellytyksiä.

Opetuksen tulee edistää sivistystä ja tasa-arvoisuutta yhteiskunnassa sekä oppilaiden edellytyksiä osallistua koulutukseen ja muutoin kehittää itseään elämänsä aikana.

Opetuksen tavoitteena on lisäksi turvata riittävä yhdenvertaisuus koulutuksessa koko maan alueella. (Perusopetuslaki 1998/628)

Myös päivähoitolakia sovelletaan esiopetukseen. Päivähoitolain mukaan päivähoidon tavoitteena on tukea lasten koteja näiden kasvatustehtävässä ja saavuttaa lapsen persoonallisuuden tasapainoinen kehitys tekemällä tiivistä yhteistyötä lapsen perheen kanssa. Päivähoidon tulee tarjota lapselle myös turvalliset ihmissuhteet, lapsen kehitystä tukeva kasvuympäristö ja monipuolista toimintaa, joka edistää lapsen kehittymistä. Lapsen ikä sekä yksilölliset tarpeet tulee myös

huomioida, jotta lapsen fyysinen ja sosiaalinen kehitys ja tunne-elämä edistyvät. Kasvatuksessa tulee kiinnittää huomiota lapsen eettisen, älyllisen, esteettisen ja uskonnollisen kasvatuksen tukemiseen sekä myös elinympäristön vaalimista ja yhteisvastuunottamista tulee korostaa. (Laki lasten päivähoidosta 1973/36.)

2.3 Esikouluikäisen lapsen kehitys

Lapsen kehitystä määrittää yleisesti kolme erilaista tekijää. Kaksi ensimmäistä tekijää ovat perimän säätelemä kypsyminen ja oppiminen. Kypsymiselle ja oppimiselle olennaista kehityksen kannalta ovat lapsen saamat kokemukset sekä ympäristön palautteet. Kolmas kehitykseen vaikuttava tekijä taas on lapsi itse. Varhaislapsuudessa kuitenkin lapsen lähipiirillä on suuri merkitys, sillä lapsen läheiset toimivat lapselle mallina monilla eri alueilla aina kielenkäytöstä toisen ihmisen kohteluun asti. Lapsi siis omaksuu itselleen hänelle merkittävän ihmisen käytöstapoja, ajatuksia sekä toimintaa. Yleisimmin lapsi samaistuu omiin vanhempiinsa, sisaruksiinsa sekä päiväkodin hoitajiin. (Vilkko-Riihelä & Laine 2005, 19, 53.)

Esikouluikäinen lapsi sisäistää siis vahvasti omat aistikokemuksensa ja niiden avulla hän rakentaa omaa sisäisyyttään. Lapsella on suuri tarve jäljitellä ympäristöään ja tätä kautta oppia tapoja miten yhteisössä toimitaan. Lapsen yksilöllisyys alkaa siis kehittyä ulkomaailman normien ja sääntöjen sisäistämisen kautta, ja sen vuoksi kasvatusyhteisöllä on erittäin tärkeä rooli. Liian kovat rajat tai liian vähäiset rajat voivat haitata lapsen kehitystä. (Dunderfelt 2011, 76, 79.)

Esikouluikäisen lapsen ajattelussa tapahtuu laadullisia muutoksia. Kuusivuotiaan lapsen on esimerkiksi aikaisempaa helpompi luokitella esineitä ja yhdistellä asioita. Lapsi alkaa myös ymmärtää paremmin syy- ja seuraussuhteita. Esineiden ja asioiden luokittelun sekä syy- ja seuraussuhteiden oppiminen auttavat lasta ymmärtämään paremmin erilaisia sosiaalisia tilanteita ja sitä, miten sosiaaliset suhteet toimivat. Lapsen omat sosiaaliset taidot alkavat myös kehittyä aikaisempaa taitavimmiksi. Näiden uusien taitojen avulla lapsi alkaa miettiä

omaa paikkaansa yhteisössä, ristiriitojen selvittelyä sekä oman käytöksensä vaikuttavuutta. (Vanhempainnetti i.a.a.)

Kuusivuotias osaa myös melko hyvin pukea tunteitaan sanoiksi, mutta hän on kuitenkin vielä iässä, jossa hän ei aina ymmärrä, että hänen puheensa voivat loukata muita. Tästä syystä kuusivuotias voi kommentoida arvostelevasti uusia ihmisiä sekä hänelle uusia asioita. Esikouluiässä lapsi pystyy kuitenkin jo paremmin ymmärtämään muiden ihmisten tunteita ja hän osaa esimerkiksi lohduttaa, piristää ja osoittaa myötätuntoa. Kuusivuotiaan käytös voi kuitenkin kaikesta huolimatta olla välillä hyvin itsekeskeistä ja lapsen mielipiteisiin vaikuttaa vahvasti myös omien kavereiden mielipiteet. (Vanhempainnetti i.a.b.) Lisäksi esikouluikäiset lapset ovat psykoanalyttisen käsitejärjestelmän mukaan latenssi-iän alkutaipaleella. Latenssi-iän alussa lapsien leikeissä korostuu sääntöjen, järjestyksen ja moraalin tärkeys. Tämä johtuu siitä, että omatunto on vasta kehitymässä, ja se tarvitsee esikouluiässä paljon ulkoista vahvistusta. (Brummer 2003, 85.)

2.3.1 Moraalinen kehitys

Moraalinen ajattelu on ihmisen pohdiskelua siitä, mitä pidetään sopivana käyttäytymisenä ja mitä taas epäsovivana (Laine 2005,129). Moraalissa on kolme puolta, jotka ovat tunteet, tieto ja toiminta. Empatiakyvyllä ja sen kehityksellä on todettu olevan esimerkiksi yhteys moraaliseen kehitykseen ja moraaliarvojen tärkeyteen. Ihminen, joka kuvailee itseään empaattiseksi pitää yleensä myös moraaliarvoja elämässään oleellisina. Moraaliarvoina universaalisesti pidetään muun muassa yhdenvertaisuutta, tasa-arvoa, hyväntahtoisuutta, vastuuntuntoa ja auttavaisuutta. (Helkama 2003, 123, 127.)

Esikouluiässä lapsi on moraalisisessa kehityksessä merkittävässä vaiheessa. Lapsen omatunto alkaa toimia ja lapsi voi tuntea syyllisyyttä vääristä teoistaan. Varhaislapsuudessa lapsi pitää oikeina niitä tekoja, joista seuraa jotakin hyvää ja taas väärinä niitä tekoja, joista seuraa rangaistus. (Kinnunen 2001, 35.) Esikouluikäinen lapsi määrittelee tekojensa pahuuden siis paljon sen mukaan,

kuinka paljon vahinkoa ne teettävät ja kuinka suuren rangaistuksen niistä voi saada (Laine 2005, 130).

Lapsen moraalista kehitystä tapahtuu paljon arjessa. Arjen vaikeudet opettavat lapselle todellisten tilanteiden kautta oikean ja väärän eroja. Lapsi alkaa myös pohtia hyvän ja pahan eroa ja lapsi saa vanhemmilta vahvistuksen omille käsityksilleen. Lisäksi lapsi ymmärtää oikean ja väärän eron ja hän pystyy tunnistamaan tositarinoiden ja satujen eroja. Esikouluikäinen ymmärtää lisäksi sen, mikä on oikeudenmukaista ja reilua. (Vanhempainnetti i.a.b.) Lapsuusiässä lapsen tiedot siis karttuvat merkittävästi kotona sekä myös päiväkodissa. Kodin ja päiväkodin hoitoympäristöllä sekä niissä syntyvissä vuorovaikutussuhteilla on olennainen merkitys lapsen kehitykselle. (Lyytinen & Lyytinen 2003, 87–88.)

Moraalin kehittyessä lapsi omaksuu helposti valmiita sääntöjä, oli kyse sitten kodista, koulusta tai ystävien kanssa leikkimisestä. Lapsi on myös otollisessa vaiheessa siihen, että lasta voi johdatella reiluun käytökseen muita kohtaan. (Kinnunen 2001, 36.) Lapsi alkaa ymmärtää sosiaalisen yhteisön normeja ja sitä mikä on hyväksyttävää käytöstä esimerkiksi tovereita kohtaan. Lapsi tietää, ettei pienempää saa lyödä ja että annetut lupaukset tulisi pitää. (Ingesson 2006, 104.)

2.3.2 Uteliaisuus ja kysymykset

Pienellä lapsella on luonnostaan taito kysyä ja ihmetellä. Lapsi oppii ja hankkii uutta tietoa ja muodostaa oman kuvansa maailmasta kysellen sellaisia asioita, joita hän ei tiedä. (Lipponen 2011, 31.) Lapset kyselevät ja keskustelevat pohdinnoistaan sekä aikuisten että toisten lasten kanssa. Lasten kysymykset sisältävät havaintoja, ehdotuksia sekä vertailuja. Oppiminen käynnistyy lapsen omista kysymyksistä, tiedonhalusta sekä myös ihmettelystä. Oppiminen jatkuu vuorovaikutuksessa aikuisten, muiden lasten sekä ympäristön kanssa. (Hakkola & Virsu 2000, 34.)

Alle kouluikäiset lapset kyselevät paljon kysymyksiä (Lipponen 2011, 31). Lapset esittävät kysymyksiä monin eri tavoin eikä heidän kysymyksiään ole aina helppo ymmärtää. Lapset käyttävät aikuisten tavoin kysymyksissään suoria ja epäsuoria muotoja. Lapset myös pohtivat ja ihmettelevät laajasti, joten kysymykset voivat olla epämääräisiä. Aikuisten tapa vastata ja suhtautua lasten kysymyksiin vaikuttavat paljon siihen kehittääkö lapsi lisää kysymyksiä vai lopettaako hän kokonaan esittämästä niitä. Aikuisen ei tulisi reagoida lapsen kysymyksiin negatiivisesti eikä esittää vaikeita vastakysymyksiä. Lasten kysymykset ja pohdinnat liittyvät paljon samoihin asioihin kuin aikuisillakin. Lapsetkin ihmettelevät, kyseenalaistavat, pohtivat sekä erehtyvät siinä missä aikuisetkin. (Hakkola & Virsu 2000, 35.)

Uteliias lapsi haluaa nähdä ja kokea. Lapsen uteliaisuuden kasvua tuetaan parhaiten viemällä lapsi asioiden luo, jotta hän pääsee tutustumaan erilaisiin uteliaisuuden kohteisiinsa. Kun lapselle järjestetään tilaisuus tehdä omat ajatuksensa sekä kysymyksensä näkyväksi sekä keskustella niistä, muuttuu ja syvenyy hänen oma kokemuksensa kiinnostavuudesta ja ihmettelystä myös merkitykselliseksi. (Hakkola & Virsu 2000, 35.) Kasvattajien tulisi tietoisesti kannustaa lapsia kysymään ja ihmettelemään asioita, sillä uusien asioiden oppimisen lisäksi, uteliias ja aloitteinen lapsi pärjää paremmin erilaisissa toimintaympäristöissä vielä aikuisenakin (Lipponen 2011, 32).

2.4 Yhdenvertaisuuskasvatus

Erilaisuuden hyväksyminen on välttämätöntä ihmiskunnan selviytymiselle. Maailma kansainvälistyy, joukossamme on eri-ikäisiä ihmisiä, jotka ovat esimerkiksi vammautuneet onnettomuuksissa tai jo heti syntymästään lähtien ja sateenkaaripeirheet lisääntyvät. Nämä ovat vain muutamia esimerkkejä siitä, että elämme maailmassa, jossa on moninaisuutta. On kuitenkin pystyttävä kommunikoimaan, neuvottelemaan ja työskentelemään yhdessä riippumatta eroavaisuuksista itsensä ja muiden välillä. (Wahlström 2000, 102.)

Yhdenvertaisuuslaki kieltää syrjinnän iän, etnisen tai kansallisen alkuperän, kansalaisuuden, kielen, uskonnon, vakaumuksen, mielipiteen, terveydentilan, vammaisuuden, sukupuolisen suuntautumisen tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella. Yhdenvertaisuuslaissa todetaan, että viranomaisten tulee tavoitteellisesti ja suunnitelmallisesti edistää yhdenvertaisuutta. (Yhdenvertaisuuslaki 2004/21.) Lain lisäksi myös varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa mainitaan yhtenä varhaiskasvatuksen arvona syrjintäkielto. Aikuisten tulee huolehtia lasten oikeuksista ja kasvattaa heitä kunnioittamaan myös toistensa oikeuksia. (Vienola 2011, 164.)

Yhdenvertaisuuskasvatuksessa korostetaan ihmisten samanlaisuutta, vaikka kaikki ovatkin erilaisia. Yhdenvertaisuuskasvatuksen tarkoituksena on kehittää ihmisen kykyä hyväksyä ja kunnioittaa myös sitä, mikä on erilaista ja suhtautua myönteisesti sellaisiin ryhmiin, jotka eivät kuulu omaan lähiryhmään. Ulkonäön tai kulttuurin eroista riippumatta ihmisillä on hyvin samanlaiset tavoitteet, toiveet sekä haaveet. Yhdenvertaisuuskasvatuksen keskeisiä periaatteita ovat muun muassa väärin mielikuvien purkaminen, avoin ja turvallinen ilmapiiri keskusteluille, tiedon välittäminen eri kulttuureista, eri kulttuurien edustajien aito ja tasa-vertainen kohtaaminen sekä ihmisten arviointi ihmisinä, ei ulkoisten tekijöiden perusteella. (Wahlström 2000, 109–112.)

Yhdenvertaisuuskasvatus tulisi aloittaa jo varhaiskasvatusikäisten lasten kanssa, sillä arvojen ja asenteiden muovautuminen alkaa jo varhaislapsuudessa ja yhdenvertaisuuskasvatuksen avulla lasten on mahdollista saavuttaa tasa-arvon ja ihmisarvon kunnioittamisen asenne (Kemppainen-Koivisto & Salmio 2008, 7; Brederode-Santos ym. 2007, 9). Lapsille tulisi opettaa ihmisoikeuksia, muiden huomioonottamista, omien tunteiden ilmaisua rakentavasti sekä toisten lasten tukemista ja hyväksymistä sellaisena kuin he ovat (Aho & Laine 2002, 243). Lapsille tulisi myös korostaa, että jokainen ihminen ansaitsee kunnioittavan kohtelun riippumatta siitä, pidämmekö hänestä paljon vai vähän, sillä olemme vastuussa toinen toisistamme (Salmivalli 2010, 30). Aikuisen tehtävä kasvattajana on ohjata lasta oikeaan suuntaan ja opettaa, ettei erillaisuus ole mitään mitä pitäisi pelätä (Lavikainen 2002, 5). Lapsille on tärkeää luoda positiivisia kokemuk-

sia erilaisuudesta ja samanlaisuudesta, sillä niiden avulla voidaan luoda pohja yhdenvertaisuudelle (Kempainen-Koivisto & Salmio 2008, 10).

Yhdenvertaisuuskasvatus ei ole ongelmaton. Ennakkoluulojen vähentämisessä on hyvin keskeistä se, että kasvattaja tiedostaa omat ennakkoluulonsa. Omat ennakkoluulot tulee tarkoin pohtia ja reflektoida, ettei ikään kuin piiloviestein vie omia ennakkoluulojaan eteenpäin muille. Lapsien parissa yhdenvertaisuutta lisää se, että kasvattaja saa lapset ymmärtämään, että ihmisissä voi olla esimerkiksi fyysisiä poikkeavuuksia, mutta kuitenkin eroista huolimatta yhteistyön tekeminen sekä myös uusien ystävien saaminen on mahdollista. Lapsi on hyvin herkkä vastaanottamaan tietoa ja omaksumaan kokemuksia, joiden perusteella hän voi itse tehdä päätelmiä siitä, että erilaisuudesta huolimatta ystävyssuhde voidaan solmia. (Wahlström 2000, 120.) Kasvattajan tulee omalla esimerkillään suhtautua kaikkiin tasa-arvoisesti (Kempainen-Koivisto 2008, 10).

Jollei yhdenvertaisuuskasvatusta ole, voivat jollakin tavalla erilaiset lapset altistua kiusaamiselle. Vaikka alle kouluikäisten parissa tapahtuvaa kiusaamista on tutkittu vähän, kuitenkin muutamat tehdyt tutkimukset osoittavat, että päiväkoideissakin tapahtuu koulukiusaamisen kaltaista kiusaamista. (Kirves & Stoor-Grenner 2010, 7, 14.) Kiusaamisella voi olla pitkäkestoiset vaikutukset ja kiusatuksi joutuminen voi vaikuttaa ihmiseen koko hänen loppuelämänsä ajan (Aho & Laine 2002, 226). On tutkittu, että pitkään kiusatuksi joutuminen ennustaa kiusatulle myöhempiä tunne-elämän ongelmia, kuten ahdistuneisuutta, masentuneisuutta, yksinäisyyttä, heikkoa itsetuntoa ja kielteistä minäkäsitystä sekä itsetuhoajatuksia (Salmivalli 2010, 26). Sen lisäksi, että kiusatuksi joutuminen vaikuttaa kiusatun minäkuvaan, se vaikuttaa myös ennen kaikkea hänen käsitykseensä muista ihmisistä. Kiusattu voi alkaa pitää muita ihmisiä epäluotettavina ja vihamielisinä, mikä taas vaikeuttaa sosiaalisten suhteiden luomista. Sosiaalisten suhteiden puuttuminen on taas yhteydessä masentuneisuuteen ja yksinäisyyteen. (Salmivalli 2008, 56–57.)

Kiusaamiseen johtavat syyt ovat moninaiset, mutta esimerkiksi kaikenlainen eroavaisuus muista, kuten etnisyys, kehitystaso, silmälasit, ylipaino tai vammai-

suus, voivat altistaa lapsen kiusaamiselle (Macintyre 2009, 3, 20–21). Useat kiusaamistapaukset johtuvat juurikin erilaisuuden sietämisen vaikeudesta. Tästä syystä yhdenvertaisuuskasvatus on tärkeää, ja lapsia tulisi kasvatuksessa ohjata kohtaamaan kanssaan erilaisia lapsia. Yhdenvertaisuuskasvatuksen yhteydessä kannattaa keskustella myös moraalिसäännöistä, eli siitä mikä on oikein ja väärin, ja mikä on oikeudenmukaista ja reilua (Cantell 2010, 112–114; Aho & Laine 2002, 244.). Koko ryhmän normeihin vaikuttamalla on mahdollista vähentää kiusaamista, sillä ryhmän normeista riippuu, mitkä asiat ovat esimerkiksi hyväksytyjä ja arvostettuja (Salmivalli 2010, 41; Salmivalli 2008, 29). Tärkeää on tavoitteellinen ja tietoinen toiminta (Kirves & Stoor-Grenner 2010, 45).

3 ELÄVÄ KIRJASTO

Elävän kirjaston ideologian ymmärtämiseksi on mielestämme tärkeä perehtyä siihen liittyvään käsitteistöön, joten seuraavaksi määrittelemme Elävä kirjasto -menetelmän sekä avaamme sen teemaan liittyviä käsitteitä.

3.1 Elävä kirjasto -määrittely

Elävä kirjasto toimii kuten normaalikin kirjasto, mutta Elävässä kirjastossa paperisten kirjojen sijasta lainataan oikeita ihmisiä eli eläviä kirjoja keskusteluun. Lainattavat elävät kirjat ovat sellaisia ihmisiä, joita kohtaan ihmisillä ajatellaan yleisesti olevan ennakkoluuloja ja jotka kohtaavat elämässään syrjintää ja sosiaalista eristämistä. Elävät kirjat voivat olla myös henkilöitä, joiden ammateista on olemassa yleistyksiä eli stereotypioita. Esimerkkeinä lainattavista ihmisistä voivat olla esimerkiksi homoseksuaali, pakolainen, vammainen ihminen tai poliisi. (Abergel, Rothmund, Titley & Wootsch 2005, 9, 31.) Elävän kirjaston ideologia pohjautuu ihmisoikeuksien yleismaailmalliseen julistukseen ja yhdenvertaisuuslakiin, joissa todetaan ihmisten olevan tasavertaisia arvoltaan (Rentola i.a.). Elävän kirjaston tarkoituksena on edistää rauhanomaista yhteiseloja ja auttaa ihmisiä kunnioittamaan jokaista ihmistä avoimen vuoropuhelun avulla (Abergel ym. 2005, 12).

Keskustelussa lainaaja voi esittää kaikkia häntä askarruttavia kysymyksiä ja kertoa elävälle kirjalle omista ennakkoluuloistaan. Keskustelussa lainaaja sekä elävä kirja voivat kysellä toinen toiseltaan kysymyksiä, ja näin he voivat molemmat oppia toisistaan jotakin uutta. Tämän keskustelun jälkeen lainaaja palauttaa elävän kirjan ja voi halutessaan lainata toisen elävän kirjan kanssaan keskusteluun. Elävän kirjaston tavoitteena on edistää ihmisten välistä vuoropuhelua ja murtaa ennakkoluuloja ja osoittaa siten, ettemme ole kovin erilaisia. Tämä saavutetaan kannustamalla ihmisiä vuoropuheluun, minkä kautta ennakkoluulot murtuvat ja tietoisuus lisääntyy. (Abergel ym. 2005, 7, 9.)

Tanskalainen nuorten kansalaisjärjestö Foreningen Stop Volden kehitti Elävän kirjaston vuonna 2000 osaksi Roskilden festivaalia. Roskildesta saatu myönteinen kokemus sai eri tahot Euroopassa kiinnostumaan Elävästä kirjastosta ja tänä päivänä Elävä kirjasto -konsepti on tullut pitkän matkan siitä, kun se ensi kertaa järjestettiin Roskildessa. 26. tammikuuta 2013 juhlittiin ensimmäistä valtakunnallista Elävä kirjasto -päivää Kanadassa. Tällöin CBC-radio, paikalliset kirjastot ja kulttuurikeskukset sekä paikalliset Elävä kirjasto -järjestäjät järjestivät kaksikymmentäneljä Elävää kirjastoa viidessätoista Kanadan kaupungissa saman päivän aikana. Elävästä kirjastosta on tullut niin suosittu ympäri maailman, että monet järjestöt ovat halunneet käyttää sitä oman henkilökohtaisen etunsa mainostamiseen, mutta Elävän kirjaston ideaan kuuluu antaa näkyvyyttä ja tilaa sellaisille ihmisille, jotka eivät usein muuten saa ääntänsä kuuluviin. (Abergel ym. 2005, 13–14; humanlibrary.org 2013.) Suomessa nuorisojärjestö Allianssi ry on perehtynyt Elävä kirjasto -konseptiin ja tarjoaa apua esimerkiksi eri järjestöille, seurakunnille ja kouluille Elävän kirjaston järjestämisessä (Allianssi ry i.a.).

3.2 Erilaisuus ja moninaisuus

Ihmisellä on voimakas tarve kuulua johonkin ryhmään. Ne, jotka eroavat jollakin tapaa omalle ryhmällemme määrittelemistä piirteistä, nähdään ryhmään kuulumattomina, eli erilaisina (Niemi 2007, 14). Erilaisuuden kohtaaminen on arkipäiväistä ja se ilmentyy monin eri tavoin kuten esimerkiksi ulkonäön erilaisuutena, puhetyylin erilaisuutena tai erilaisin käytöstavoin. Monikulttuurisuus on myös yksi tämän moninaisuuden muodoista. Erilaisuus nähdään monikulttuuristen ihmisten kohdalla ihonvärissä, tavoissa ja kielessä. (Cantell 2010, 114, 122; Niemi 2007, 9.) Nykyään erilaisuus on sallittua ja jopa toivottavaa ja erilaisten identiteettien sallimista vaaditaan (Niemi 2007, 13).

Erilaisuuden kohtaaminen ei kuitenkaan välttämättä ole helppoa. Erilaisuus herättää uteliaisuutta, mutta sen kohtaaminen voi tuntua aluksi oudolta ja jopa pelottavalta. Erilaisuus tuntuu usein luovan ikään kuin kuoren ihmisen ympärille, jolloin ihmisen persoonallisuus saattaa jäädä kokonaan kuoren alle. Erilaisuus

voi tuntua joskus jopa niin hallitsevalta, että yksilön persoonaan ei edes yritetä tutustua, vaan päinvastoin, yksilö voidaan erilaisuuden vuoksi torjua kokonaan. Torjunta voi vaikuttaa helpoimmalta keinolta, eikä silloin haluta nähdä sitä tosiasiassa, että erilaisissa ihmisissä on paljon myös muita piirteitä. Erilaisuus tulisi ajatella vain ihmisen yhdeksi ominaisuudeksi ja ymmärtää, että yksilö on paljon muutakin. Lisäksi olisi tärkeää nähdä erilaisuus moninaisuutena, joka on parhaimmillaan ihmisten arvostamista ja hyväksymistä sellaisinaan. (Ikonen & Virtanen 2007, 16; Niemi 2007, 9.)

Se millä tavalla ihminen suhtautuu erilaisuuteen, riippuu paljon itsetunnosta sekä arvoista. Heikko itsetunto ilmenee joko kaikenlaisen erilaisuuden halveksimisenä tai päinvastoin liiallisena sekä epärealistisena ihailuna. (Wahlström 2000, 79.) Lisäksi ihmiskäsityksellä on paljon merkitystä erilaisuuteen ja moninaisuuteen suhtautumisessa. Yhdenvertaisuuden sekä yhdessä elämisen edellytys on sellainen ihmiskäsitys, joka pystyy myöntämään jokaisen ihmisen yksilöllisen arvon sellaisena kuin on, sekä sen, että jokaisella tulisi olla samat oikeudet. Tällaisen ihmiskäsityksen taustalla hyvin oleellista on se, kuinka ymmärrämme erilaisuutta ja kuinka suhtaudumme siihen. (Ikonen 2009, 12.)

Ihannetilanteessa yhteiskunnassa moninaisuus ja erilaiset identiteetit nähdään rikkautena (Niemi 2007, 15). Tasavertaisuuden ja erilaisuuden tärkeyden tunnistamisen tulisi näkyä koko yhteiskunnan arvoissa. Tämä tarkoittaa esimerkiksi sitä, että erilaisten ihmisten ei tule muuttua, jotta he voisivat integroitua yhteiskuntaan, vaan velvollisuus muuttumiseen on yhteiskunnalla. Erilaisuuden arvostaminen tulee olla koko yhteiskunnan yhteinen päämäärä. (Kuorelahti 2009, 51.) Lisäksi yhteiskunnassa tulisi suvaitsevaisuuden sijasta puhua yhdenvertaisuuden tavoitteesta. Suvaitsevaisuudella tarkoitetaan, että joku sietää jotakin toista siitä huolimatta millainen hän on, kun taas yhdenvertaisuudessa oletusarvona on, että jokainen on yhtä arvokas. (Suvaitsevaisuudesta yhdenvertaisuuteen -hanke 2012–2013.)

Lapsillekin erilaisuus on rikkautta. Se, että lapsiryhmässä on paljon erilaisia jäseniä, auttaa kehittämään lapsen vuorovaikutustaitoja. Erilaisuuksien huomaa-

sia tapoja kommunikoida ja lähestyä toisia ihmisiä. Lisäksi erilaisuus antaa lapselle erilaisia tapoja tulla toimeen toisten kanssa. (Numminen 2005,184.) Kasvatuksessa erilaisuutta käsittelevistä asioista tulisi voida keskustella avoimesti ja unohtaa ”normaalius” ja nostaa arvokkaaksi asiaksi jokaisen lapsen erityisyyden kunnioittaminen (Cantell 2010, 134). Kasvattajien tulisi tukea erilaisten lasten, kuten monikulttuuristen lasten identiteettien kehittymistä ja auttaa heitä tasapainoiseen elämään (Niemi 2007, 9).

3.3 Asenteet

Asenteet ovat olennainen osa sosiaalista identiteettiä ja ne ohjaavat valintojamme. Asenteet voivat olla joko myönteisiä tai kielteisiä suhtautumistapoja eri asioita ja ilmiöitä kohtaan. (Ahokas, Ferchen, Hankonen, Lautso & Pyysiäinen 2008, 72). Kielteiset asenteet johtavat helposti ennakkoluuloiseen käyttäytymiseen jotakin ryhmää kohtaan. Tällaista käyttäytymistä voi olla esimerkiksi välttely, syrjintä, haukkuminen ja väkivalta. (Bergen Jr. 2001.)

Asenteisiin vaikuttaa kolme eri osatekijää, jotka ovat tunne, tieto ja toiminta. Asenteet eivät kuitenkaan aina näy ihmisten käyttäytymisessä. Varsinkaan silloin, jos muun ryhmän asenteet ovat yhden ihmisen asenteita vastaan, mutta hän ryhmäpaineen alaisena toimii silti muun ryhmän mukana. Ihminen voi siis säädellä, milloin tuo oman asenteensa ilmi ja milloin hän toimii asenteidensa vastaisesti. Asenteiden vaikutus käyttäytymiseen ei siis aina ole selvää. (Ahokas ym. 2008, 73.)

Erityisesti lapset omaksuvat asenteita vanhemmiltaan. Asenteet ovat kuitenkin muutettavissa esimerkiksi toisissa sosiaalisissa suhteissa. Lapset haluavat monesti olla samaa mieltä ystäviensä kanssa, jolloin lapsi pyrkii eroon ristiriitaisista asenteista ja tunteista. Tätä kutsutaan tasapainoteoriaksi, jossa ihminen odottaa ystäviensä olevan samaa mieltä kaikesta. Epätasapaino asenteisiin syntyy silloin, kun ystävä onkin eri mieltä jostakin asiasta, jolloin tilanne aiheuttaa paineen oman tai ystävän asenteen muutokselle. (Ahokas ym.2008, 73–74.)

3.3.1 Sisäiset mallit ja minäkäsitys

Skeemat eli sisäiset mallit ovat ihmisillä välttämättömiä välineitä ympäröivän maailman ymmärtämiseksi. Sisäiset mallit vaikuttavat vahvasti siihen, miten havaitsemme muita ihmisiä ja muita sosiaalisia tapahtumia. Ne vaikuttavat lisäksi tarkkaavaisuuteemme sekä päättelyymme. Esimerkiksi ihmisten ulkonäköön liittyvät päätelmät ovat monesti epätarkkoja, mutta sisäiset mallit korjaavat aukot omissa havainnoissa. Lapsilla skeemat vaikuttavat voimakkaasti heidän odotuksiinsa ja ajatteluunsa. Esimerkiksi jos lapsen elinaikana on ollut vain miespresidentti, hän ajattelee, ettei naisesta voi tullaakaan presidenttiä, sillä hän ei ole nähnyt sellaista aikakautta, niin kuin aikuiset. Kokemukset vaikuttavat siis ihmistä ohjaaviin sisäisiin malleihin. (Ahokas ym. 2008, 49–50, 53.)

Skeemojen käyttö on usein tiedostamatonta ja automatisoitunutta. Tämän takia skeemat saattavat aiheuttaa myös vääristymiä. Ihminen voi yliarvioida päätelmiensä oikeellisuuden ja olla liian kova esimerkiksi muiden ihmisten tulkitsemisessa. Lisäksi uuden tiedon sisäistäminen voi olla hankalaa, jos se on vastaan omia sisäisiä malleja. Esimerkiksi jos ihmiset ajattelevat, että ulkomaalaiset ihmiset tekevät usein rikoksia, se saa heidät katsomaan ulkomaalaisia vain negatiivisessa valossa, eivätkä he anna painoarvoa ulkomaalaisten positiivisille teoille. Sisäiset mallit luovat siis ikään kuin silmälasit kasvoillemme, joiden kautta tarkkailemme ympäristöä ja teemme ihmisistä päätelmiä. (Ahokas ym. 2008, 50.)

Minäkäsitys eli minäkuva muokkautuu iän myötä. Minäkäsitys kuvaa ihmisen omia kokemuksia itsestään eli se on siis ihmisen itsensä tiedostama kokonaiskuva itsestään. Minäkäsitys on jäsentynyt skeema omasta itsestä, johon sisältyy kaikki aikakaudet menneisyydestä tulevaisuuden kokemuksiin. Minäkäsitys on ikään kuin ihmisen kartta ja opas, joka ohjaa oman toiminnan säätelyssä. 6-vuotiaalla lapsella minäkäsitys on vielä hyvin jäsentymätön ja lapsi yleistää nopeasti yksittäisiä positiivisia ja negatiivisia ominaisuuksiaan laajemmin kuin yhdelle osa-alueelle. Esikouluikäinen lapsi rakentaa minäkuvaansa tässä iässä kaikesta kuulemastaan ja näkemästään. Tärkein minäkäsitykseen vaikuttava tekijä ovat siis vielä vanhemmat ja muut kasvattajat. (Laine 2005, 22–23, 34.)

Erittäin suuri vaikutus sosiaalisiin vuorovaikutussuhteisiin on ihmisen tekemillä tunnepitoisilla havainnoilla ja juuri minäkäsityksellä. Minäkäsitys on merkityksellinen osa kohdattaessa vieraita ihmisiä ja luotaessa vuorovaikutussuhteita heidän kanssaan. Negatiivisen minäkäsityksen ja huonon itsetunnon seurauksena ihmisellä voi olla ristiriitainen suhtautuminen sekä itseään kohtaan että muihin ihmisiin. Asenne itseään kohtaan ja kielteiset odotukset muista ihmisistä heijastuvat uusiin ihmissuhteisiin ja myös omaan käyttäytymiseen negatiivisella tavalla. Positiivisessa minäkäsityksessä taas myönteinen minäkäsitys ja positiiviset odotukset muista ihmisistä antavat parempaa pohjaa rakentavien ihmissuhteiden luomiseen. Kasvattajan olisikin tärkeä tuntee lapsen minäkäsitys ja sen merkitys lapselle, sillä vain se takaa, että itsetuntoon voidaan tehokkaasti vaikuttaa. (Laine 2005, 21, 143.)

3.3.2 Ennakkoluulot

Ennakkoluulot ovat ennalta muodostettuja, hylkääviä, kaavamaisia ja yksinkertaisia asenteita jotakin ihmisryhmää tai asiaa kohtaan. Ennen kuin kyseistä asiaa on edes kohdattu, siitä on ennalta muodostettu tietynlainen mielikuva. Ennakkoluuloisessa asenteessa usein oletetaan tietyn ryhmän kaikkien jäsenien olevan samanlaisia, ei erilaisia yksilöitä. Näin koko ryhmä leimataan tietynlaiseksi, vaikka leimaamisen syynä olisikin vain muutama henkilö kyseisestä ryhmästä. (Wahlström 2000, 72–74.)

Ihmisellä on luontainen tarve luokitella omaksumaansa uutta informaatiota hahmottaakseen maailmaa. Ennakkoluulot ja niiden pohjalta tapahtuva ihmisten luokittelu kuitenkin pohjautuu väärään tai riittämättömään tietoon. Ennakkoluulot eivät ole vaistonomaisia, vaan lapsi oppii ne perheeltään, mediasta ja siitä ympäristöstä, missä hän elää. Aikuiset voivat välittää suoraan lapselle ennakkoluulojaan tai sitten lapsi voi poimia ne verbaalisen ja nonverbaalisen viestinnän kautta. (Bergen Jr. 2001; Hakojärvi 2009, 6.) Lapsi myös itse poimii eri kategorioita ja ennakkoluuloja, jotka vallitsevat sillä hetkellä siinä ympäristössä, jossa hän elää (Brown 2010, 113).

Jo kolmen vuoden iässä lapsi osaa lajitella ihmisiä eri ryhmiin jonkin piirteen perusteella ja sijoittaa itsensä osaksi joitakin ryhmiä, esimerkiksi sukupuolen tai etnisyyden mukaan. Tässä iässä lapsi tunnistaa perheensä omaksi ryhmäkseen, jota ilman se ei tulisi toimeen. Lapsi on lojaali tälle ryhmälle ja varsinkin päiväkotikäisenä perheen identiteetti on iso osa lapsen identiteettiä. Tämä johtaa siihen, että mikäli perheellä on joitakin ennakkoluuloja ja asenteita, ne myös välittyvät lapselle mallioppimisen kautta. Vanhemmilta tulevien mallien on tutkitu vaikuttavan voimakkaimmin alle 8-vuotiaisiin lapsiin. (Bergen Jr. 2001.)

Tutkijoiden mukaan ennakkoluulojen syntyyn ja voimakkuuteen liittyvät myös esimerkiksi kasvattajan kova kuri, mielivaltaisuus sekä vanhempien omistushaluisuus. Myös vanhempien torjuminen ja välinpitämättömyys ovat merkittäviä asioita ennakkoluulojen synnyssä. Usein ennakkoluuloisen lapsen vanhemmat eivät ole sallineet lapsen ilmaista omia pettymyksen ja vihan tunteitaan heitä kohtaan. Tällaisista tilanteista aiheutuu pelkoa ja se voi hyvin johtaa elämän epätasapainaisuuteen jolloin myöhemmin lapsi siirtää vihan ja pettymyksen tunteensa sellaisiin ihmisiin, joilla ei ole auktoriteettia ja valtaa eli siis vähemmistöryhmiin. (Wahlström 2000, 72–74, 120.)

Monet tutkimukset osoittavat, että 5–7-vuotiaat lapset ovat kaikista ennakkoluuloisimpia ja erottavat selkeästi sen ryhmän, johon he kuuluvat ja suosivat sitä. Tässä iässä lapset tuntevat suurta kiintymystä tuttuun ja samanlaiseen (ingroups) ja taas ovat epäileväisiä tuntematonta ja erilaista kohtaan (outgroups). Tämän ikähaarukan lapset muodostavat kuvaa sosiaalisesta maailmasta ja eri ryhmistä sen pohjalta, mitä heille opetetaan. Useiden uusimpien empiiristen tutkimusten mukaan 5–7-vuotiaat sisäistävät muualta opitun negatiivisen suhtautumisen jotakin muuta kuin omaa ryhmäänsä kohtaan kyseenalaistamatta sitä, kun taas tätä vanhemmat lapset kaipaavat selitystä sille, miksi toinen ryhmä on huonompi kuin oma ryhmä. (Brown 2010, 125–131, 137–139; SPSP 2012.) 7 vuoden iässä lapsilla alkaa olla jo enemmän kognitiivisia edellytyksiä ennakkoluulojen vähentämiseen (Lehti-Laakso 2000, 33). Viimeistään 10 vuoden iässä omat kokemukset ovat jo tärkeässä roolissa eri ryhmiä luokiteltaessa. Ennakkoluulojen synty on siis lapsen sosiaali-kognitiivisen kehityksen ja ympäristön vaikutteiden summa. (Brown 2010, 140–141; SPSP 2012.)

Ennakkoluulojen syntyyn kannattaa vaikuttaa jo mahdollisimman varhaisessa vaiheessa, eli lapsuudessa, sillä syvälle juurtuneita ennakkoluuloja on paljon vaikeampaa myöhemmin muuttaa. Kotoa tulleita ennakkoluuloja voi lievittää muiden lapselle läheisten ihmisten suhtautuminen eri ihmisryhmiä kohtaan, kuten esimerkiksi kavereiden, sukulaisten tai opettajien suhtautuminen. Kuullessaan erilaisia mielipiteitä, lapsi alkaa kyseenalaistaa omia ennakkoluulojaan, mikä on ensimmäinen askel ennakkoluulojen muuttamisessa. Tutkimukset osoittavat, että myös aito kontakti ennakkoluulojen kohteeseen murtaa ennakkoluuloja. Jo yksistään sellaiset kontaktit, jotka antavat tietoa ja saavat aikaan tuttavuuden, lisäävät oikeampia uskomuksia koko ennakkoluulojen kohderyhmästä ja näin vähentävät ennakkoluuloja. Otollisin kontaktitilanne ennakkoluulojen murtamisen suhteen on sellainen, missä ilmapiiri on myönteinen ja arvostava. (Ahokas ym. 2008, 52; Bergen Jr. 2001; Hakojärvi 2009, 14; Wahlström 2000, 105, 122.)

3.4 Syrjintä

Syrjinnän yleisin muoto ovat stereotypiat. Kun ihmisiä luokitellaan kuuluvaksi johonkin tiettyyn ryhmään ja heillä oletetaan olevan sen vuoksi tietynlaisia piirteitä, kutsutaan näitä oletuksia stereotypioiksi. (Ahokas ym. 2008, 52). Stereotypiat ovat toisin sanoen yhteiskuntaan juurtuneita ennakkoluuloja (Hakojärvi 2009, 14.) Stereotypiat voivat olla sekä positiivisia tai negatiivisia. On kuitenkin huomattu, että ihmisellä on taipumus kiinnittää enemmän huomiota negatiivisiin stereotypioihin. (Ahokas ym. 2008, 52.)

Koulussa monet lapset kohtaavat syrjintää ensimmäistä kertaa. Lasten ennakkoluulojen pohjalta syntyvä syrjintä voi johtua monesta eri syystä, esimerkiksi köyhyydestä, vammaisuudesta, sukupuolesta tai alkuperästä. Syrjinnän kohteeksi voi joutua myös esimerkiksi erilaisten harrastusten tai pukeutumistyylin takia. (Hakojärvi 2009, 6; Cantell 2010, 122.) Päiväkodissa syrjäytyminen tapahtuu lasten keskuudessa torjuntana, jota tapahtuu jo ihan pientenkin lasten lapsiryhmissä. Lapset torjuvat useimmiten lapsia, jotka ovat ujoja, surullisia, arkoja, kypsymättömiä ja syrjäänvetäytyviä. (Laine & Neitola 2002, 29.)

Vuorovaikutussuhteet kehittävät lapsen perustaitoja ja kykyjä. Vuorovaikutussuhteet myös tarjoavat lapselle kognitiivisia ja emotionaalisia resursseja, jotka ovat välttämättömiä. Niiden avulla lapsi pystyy toimimaan ja sopeutumaan sosiaalisessa maailmassa. Hyvät sosiaaliset verkostot myös tukevat lapsen kehitystä, esimerkiksi jos lapsi kokee olevansa hyväksytty ja pidetty se tukee hänen kehitystään myönteiseen suuntaan. Jos taas lapsi kokee päinvastoin olevansa ei-pidetty ja ei-hyväksytty, se on hänen kehitykselleen riski. Lisäksi suhteet, jossa lapset tukevat toisiaan, vahvistavat lapsen itsearvostusta sekä emotionaalista hyvinvointia. Hyvät vuorovaikutussuhteet vaikuttavat myös positiivisesti lapsen suhtautumiseen toisia kohtaan. (Laine & Neitola 2002, 14–15, 17.)

Jo päiväkodissa lasten välille kehittyy sosiaalisia rakenteita. Vertaisryhmän vuorovaikutussuhteissa on selvästi nähtävillä sekä hyväksyntää että torjuntaa. Pienestä pitäen lapset pitävät tovereitaan eriarvoisina ja he pystyvät arvioimaan kenen seurassa he viihtyvät ja kenen eivät. Lasten keskuudessa syrjäytyminen esiintyykin usein niin, että lapsi suljetaan pois vertaisryhmästään. Ryhmän ulkopuolelle jättö voi vaikuttaa negatiivisesti lapsen sosiaalisten taitojen kehittymiseen, kun hän jää ilman kontaktia muiden lasten kanssa. Lisäksi vertaisryhmästä syrjäytyminen voi johtaa lapsella muun muassa heikkoon itsetuntoon, sosiaaliseen kyvyttömyyteen, aggressiivisuuteen ja oppimisvaikeuksiin. Vähäiset vuorovaikutussuhteet vertaisryhmässä saattavat heijastaa vakavia sopeutumisongelmia myös lapsen myöhempään elämään. (Laine & Neitola 2002, 14, 19; Salmivalli 2008, 33.)

4 TOIMINNALLISEN OPINNÄYTETYÖN TAUSTA JA TAVOITTEET

Aloimme muodostaa ideaa Elävän kirjaston järjestämistä opinnäytetyönämme syksyllä 2012 järjestettyämme Elävän kirjaston koulullamme Diakonia-ammattikorkeakoulussa osana moninaisuus- ja monikulttuurisuus-opintokokonaisuutta. Meille heräsi kiinnostus kokeilla vastaavaa tapahtumaa lasten parissa. Vaikka Elävä kirjasto -tapahtumia on Suomessa järjestetty vuodesta 2006 lähtien jo yli 200, ei yhtäkään tapahtumaa ole suoraan suunnattu vain päiväkotikäisille lapsille (Rentola 2013).

4.1 Yhteistyökumppanit

Yhteistyökumppani toiminnalliselle opinnäytetyöllemme löytyi Vantaalta Nikinmäen päiväkodin Toukankolon esikouluryhmästä, joka oli tullut toiselle meistä tutuksi edellisen syksyn harjoittelun aikana. Toukankolossa lähdettiin innolla mukaan opinnäytetyöproduktiimme ja vaikka varsinainen yhteistyökumppanimme oli Toukankolon esikouluryhmä, myös koko muu päiväkoti oli tietoinen opinnäytetyöproduktiostamme. Toukankolon lisäksi teimme yhteistyötä Allianssi ry:n yhdenvertaisuussuunnittelija Asta Rentolan kanssa, jonka kautta meidän oli mahdollista saada materiaaleja ja tietoa koskien Elävää kirjastoa.

4.1.1 Toukankolon esikouluryhmä

Toukankolon esikouluryhmä on yksi Nikinmäen päiväkodin kuudesta lapsiryhmästä. Nikinmäen päiväkoti on melko suuri päiväkoti, jossa on noin 120 lasta. Toukankolon esiopetusryhmässä oli keväällä 2013 toiminnallisen opinnäytetyömme toteuttamisen aikana 23 lasta, joista yhdeksän oli tyttöjä ja neljätolista oli poikia. Lapset olivat iältään 6–7-vuotiaita. Toukankolon kasvattajatiimiin kuului tällöin yksi lastentarhanopettaja ja kaksi lastenhoitajaa.

Vantaan esiopetussuunnitelman mukaan esiopetuksen tehtävänä on edistää lapsen kasvua ihmisenä ja yhteiskunnan jäsenenä niin, että lapsi oppii toimimaan sekä vastuullisesti että eettisesti. Vantaan esiopetussuunnitelmassa työmme kannalta olennaisia tavoitteita ovat, että lapsi oppii ymmärtämään tasa-vertaisuuden sekä hyväksymään erilaisuutta. Lisäksi Vantaan esiopetussuunnitelman mukaan lapselle on hyvä tarjota mahdollisuuksia monipuolisiin vuorovaikutussuhteisiin. (Opetushallitus i.a.) Nikinmäen päiväkodin omaan esiopetussuunnitelmaan kuuluu yhdenvertaisuudesta puhuminen lasten kanssa (Nikinmäen päiväkodin varhaiskasvatussuunnitelma i.a.). Toukankolon esikouluryhmän omiksi esiopetuksen tavoitteiksi oli asetettu lasten oman ajattelun ja toiminnan lisääminen, itseilmaisun vahvistaminen sekä tekemisen ilo. Lisäksi kunkin lapsen yksilölliset tarpeet tuli ottaa huomioon. (Toukankolon esiopetussuunnitelma 2012.)

4.1.2 Allianssi ry

Allianssi ry koordinoi Suomessa Elävä kirjasto -tapahtumien järjestämistä. Allianssi ry on nuorisotyön valtakunnallinen palvelu- ja vaikuttajajärjestö, joka on perustettu vuonna 1992. Suomen nuorisoyhteistyö eli Allianssi ry:n tavoitteena on edistää nuorten kasvua yhteiskunnan vastuullisiksi jäseniksi sekä kannustaa heitä osallistumaan päätöksentekoihin ja kansainväliseen toimintaan. Allianssi tukee myös nuorisojärjestöjä muun muassa järjestämällä erilaisia koulutuksia sekä valvomalla nuorisojärjestöjen oikeuksia, etuja sekä asemaa. (Allianssi ry i.a.)

Uusien Elävä kirjasto -järjestäjien on oltava aina ensin yhteydessä Allianssiin tai oman alueensa alueluotsiin, sillä Allianssilla on tarpeellista materiaalia järjestäjälle ja materiaaliin on hyvä tutustua ennen tapahtuman järjestämistä. Järjestäjän materiaalien lisäksi Allianssi ry voi auttaa uusien kirjojen hankkimisessa sekä perehdyttämisessä. (Allianssi ry i.a.)

4.2 Opinnäytetyön tavoitteet

Toiminnallisen opinnäytetyömme tavoitteet ovat kootusti seuraavat:

- Esikoululaiset saavat rohkeutta kohdata erilaisia ihmisiä ja heillä on tilaisuus ihmetellä ääneen ja kysyä heitä askarruttavia kysymyksiä
- Henkilökunnalla on mahdollisuus saada käyttöönsä uusi käytännönläheinen tapa käsitellä moninaisuutta lasten kanssa
- Elävät kirjat saavat mielekkään kokemuksen vuorovaikutuksesta esikouluikäisten lasten kanssa ja he voivat vaikuttaa mahdollisten ennakkoluulojen syntyyn omaa vähemmistöryhmäänsä kohtaan
- Me opinnäytetyön tekijöinä saamme kokemuksen tapahtuman suunnittelusta, toteuttamisesta ja arvioinnista

5 OPINNÄYTETYÖN SUUNNITTELU

Jo yhteistyöprosessiemme alussa sovimme yhteistyökumppaniemme kanssa, että me opinnäytetyöntekijöinä vastaisimme pääsääntöisesti koko Elävän kirjaston suunnittelusta ja toteutuksesta. Halusimme kuitenkin pitää sekä Toukankolon kasvattajatiimin että Allianssi ry:n yhdenvertaisuussuunnittelija Asta Rentolan ajan tasalla opinnäytetyöproduktimme etenemisestä, joten raportoimme heille säännöllisesti työmme etenemisestä. Lisäksi hyväksyimme aina suunnitelmamme Toukankolon kasvattajatiimillä ennen niiden toteutusta ja otimme mielellämme vastaan heidän mielipiteitään ja ajatuksiaan. Yhteistyöprosessejamme kuvaamme tarkemmin aikajanan avulla (liite 4).

5.1 Yhteistyöprosessin käynnistys

Yhteistyökumppani Toukankolon esikouluryhmän löytymisen jälkeen aloitimme Elävä kirjasto -tapahtuman järjestämisen ottamalla yhteyttä marraskuussa 2012 sähköpostitse Allianssi ry:n yhdenvertaisuussuunnittelija Asta Rentolaan. Hän tarjosi meille materiaalia Elävän kirjaston järjestämiseen sekä mahdollisuuden hakea eläviä kirjoja Allianssi ry:n ylläpitämän sähköpostituslistan kautta. Sähköpostituslistalla on noin viidensadan aiemmin elävänä kirjana toimineen henkilön sähköpostiosoitteet. Nämä henkilöt ovat ilmoittaneet olevansa kiinnostuneita osallistumaan tuleviin Eläviin kirjastoihin ja ovat käyneet Elävä kirjasto -kirjaperehdytyksen. Lisäksi sovimme Rentolan kanssa luovuttavamme valmiin opinnäytetyömme Allianssin ylläpitämälle Elävä kirjasto -internetsivulle.

Seuraavana vaiheena oli alkaa pohtia, minkälaiset elävät kirjat voisivat kiinnostaa esikouluikäisiä lapsia ja sitä miten muokkaamme tapahtuman peruskaavaa sopimaan paremmin lapsille. Maaliskuussa 2013 tapasimme Toukankolon kasvattajatiimin. Esittelimme heille Elävän kirjaston idean, vaikkakin he olivat siihen etukäteen jo perehtyneet lähettämämme opinnäytetyösuunnitelmamme avulla. Keskustelua jatkettiin pohtimalla yhdessä Toukankolon kasvattajatiimin kanssa, minkälaiset elävät kirjat voisivat sopia juuri Toukankoloon – esimerkiksi oliko

lasten puheissa havaittu joitakin ennakkoluuloja. Yhdessä sovimme muutamia Elävä kirja -ideoita ja niiden pohjalta lähdimme hankkimaan eläviä kirjoja ensisijassa Allianssin Elävä kirjasto -sähköpostilistan kautta.

Tavatessamme Toukankolon kasvattajatiimin sovimme myös aikataulutuksen lapsille järjestettävälle Elävä kirjasto -orientaatiolle ja itse Elävä kirjasto -tapahtumalle. Lisäksi allekirjoitimme yhteistyösopimuksen ja kävimme läpi tilat, joissa järjestämme orientaation ja Elävän kirjaston. Sovimme Toukankolon kasvattajatiimin kanssa, että he jakavat lapset valmiiksi pienryhmiin Elävä kirjasto-tapahtumaa varten sen mukaan, kuinka monta elävää kirjaa tapahtumaan osallistuu. Sovimme myös lähettävämmme sähköpostitse kasvattajatiimille vanhemmille jaettavaksi muotoilemamme lupakyselyn (liite 1), jossa esitellään Elävä kirjasto ja kysytään vanhempien suostumusta lapsen osallistumiseen Elävään kirjastoon.

5.2 Elävien kirjojen hankkiminen

Toukankolon kasvattajatiimin kanssa yhdessä pohdittuja kirjatoiveita olivat tummaihoisen ihminen, poliisi, liikuntavammainen, näkövammainen ja romani. Tarkoitus oli saada tapahtumaan vain noin neljä kirjaa, jotta lapset jaksaisivat keskittyä koko tapahtuman ajan. Laitoimme Allianssi ry:n yhdenvertaisuussuunnittelija Asta Rentolan kautta Elävä kirjasto -sähköpostilistalle kuulutuksen (liite 2), jossa haimme erityisesti edellä mainittuja kirjoja, mutta myös muita eläviä kirjoja, jotka olisivat halukkaita eläviksi kirjoiksi lapsille järjestettävään Elävään kirjastoon.

Allianssi ry:n Elävä kirjasto -sähköpostilistan kautta saimme tapahtumaamme näkövammaisen sekä liikuntavammaisen henkilön. Laitoimme viestilistalle vielä uuden viestin, jossa tavoittelimme lisää kirjoja. Samaan aikaan otimme yhteyttä Rentolaan ja kysyimme neuvoa sopivista järjestöistä, joista kannattaisi alkaa kysellä henkilöitä eläviksi kirjoiksi. Rentolalta saimme muutamia neuvoja ja lähetimme sähköpostia MoniHeliin tummaihoisen ihmisen saamiseksi sekä Van-

taan poliisilaitokselle poliisin saamiseksi. Emme kuitenkaan saaneet eläviä kirjoja kumpaakaan kautta.

Tämän jälkeen otimme yhteyttä Nikinmäen päiväkotiin, jotta pystyimme miettimään muita kirjavaihtoehtoja. Sovimme, että kolme kirjaa olisi riittävä määrä tapahtumaan, eli yksi kirja olisi vielä hyvä saada. Keskustelussamme uudeksi kirjaideaksi nousi palomies, sillä palomiestäkin on olemassa stereotypioita. Lisäksi ajattelimme lapsilla heräävän paljon kysymyksiä palomiehen työtä kohtaan. Tässä vaiheessa aikaa tapahtumaan oli enää hiukan yli viikko, ja kysyimme Allianssi ry:n yhdenvertaisuussuunnittelija Asta Rentolalta, onko mahdollista perehdyttää elävä kirja itsenäisesti materiaaleilla ja kertomalla tapahtumasta, sillä Elävä kirjasto -perehdytystä ei enää kerkeäisi järjestämään. Luvan saatamme lähetimme Vantaan paloasemalle sähköpostia ja saimme sitä kautta palomiehen tapahtumaamme. Lopullisten elävien kirjojen varmistuttua olimme heti yhteydessä päiväkotiin, jotta he pystyivät jakamaan lapset kolmeen pienryhmään sekä varaamaan sopivat tilat keskusteluille.

5.3 Elävien kirjojen perehdytys

Kaikki Allianssi ry:n Elävä kirjasto -sähköpostilistan elävät kirjat ovat saaneet perehdytyksen elävänä kirjana toimimisesta, joten tapahtumaamme osallistuneet näkövammaisen henkilö ja liikuntavammaisen henkilö olivat molemmat käyneet perehdytyksen jo aiemmin. Lisäksi heillä molemmilla oli kokemusta elävänä kirjana toimimisesta aiemmissa Elävä kirjasto -tapahtumissa. Koska kyseessä oli kuitenkin Elävä kirjasto lasten parissa, halusimme korostaa kaikille eläville kirjoillemme sitä, että lasten kysymykset voivat olla hyvinkin suoria ja heidän ensireaktionsa voimakkaita. Lähetimme jokaiselle elävälle kirjallemme noin viikkoa ennen Elävää kirjastoa perehdytys-sähköpostiviestin (liite 3), joka sisälsi Elävän kirjaston perehdytysmateriaalit sekä tarkat tiedot tapahtumastamme ja päivän aikataulusta. Lisäksi pyysimme eläviä kirjojamme määrittelemään, minkä nimen he haluavat kirjanimekseen. Tästä syystä käytämme näkövammaisesta henkilöstä tapahtumakuvauksessa hänen valitsemaansa nimeä sokea. Perehdytys-sähköpostiviestissä pyysimme eläviä kirjoja myös mietti-

mään ennakkoon, mitä he voisivat kertoa itsestään lapsille, jos lapset eivät uskalla esittää kysymyksiä.

Yleensä kaikkien Elävän kirjaston elävien kirjojen tulee olla käynyt pakollinen perehdytystilaisuus elävänä kirjana toimimisesta. Tällä halutaan varmistaa se, että elävä kirja osaa ja pystyy keskustelemaan myös ihmisten kanssa, joilla on negatiivisia ennakkoluuloja. Koska kuitenkin koimme, että palomies ei varsinaisesti kohtaa negatiivisia ennakkoluuloja, ja lasten kysymykset tulevat luultavasti koskemaan vain hänen ammattiaan, päätimme aikataulullisista syistä, että hänen ei ole välttämätöntä osallistua erilliseen perehdytystilaisuuteen. Palomiehen perehdytys tapahtui perehdytys-sähköpostiviestimme avulla, ja lisäksi olimme hänen kanssaan yhteydessä puhelimitse ja kerroimme tapahtumastamme. Meille selvisi, että palomies toimii turvallisuuskouluttajana ja on paljon tekemisissä lasten kanssa, mikä osaltaan vahvisti myös ajatusta siitä, ettei hän tarvitse erillistä perehdytystilaisuutta elävänä kirjana toimimisesta.

5.4 Käytännön järjestelyt Elävää kirjastoa varten

Aloittaessamme suunnitella Elävän kirjaston orientaatiota sekä itse Elävää kirjastoa mietimme tarkkaan aikataulun molemmille tapahtumille. Mietimme tapahtumien keston ja alkamisajan, sekä suunnittelimme tarkkaan miten jaamme tapahtumien osiot niin, että kaikille osioille jää tarpeeksi aikaa. Aikataulun suunnittelussa oli hyvä ottaa huomioon, että se sopi esikouluryhmän päiväaikatauluun, lapset olisivat kaikki paikalla, tapahtuman kesto ei olisi lapsille liian pitkä ja että myös elävät kirjat saisivat ajan hyvin sopimaan aikatauluunsa. Keskustelimme Toukankolon kasvattajatiimin kanssa, että noin tunti on hyvä aika lasten keskittymisen kannalta ja sekä orientaatio että Elävä kirjasto olisi hyvä järjestää aamulla, jotta mahdollisimman moni lapsi on paikalla. Tarkoitus oli myös, että lapset ulkoilevat ennen tapahtumaa, jotta he jaksaisivat keskittyä paremmin. Eläville kirjoille taas oli tärkeää ilmoittaa jo ensimmäisessä hakukuulutuksessa tarkat kellonajat ja paikka, jotta he tietävät pääsevätkö he varmasti osallistumaan tapahtumaan.

Elävä kirjasto -tapahtumaa järjestäessä oli tärkeää ottaa huomioon käytettävissä olevat tilat. Elävään kirjastoomme olivat tulossa sekä liikuntavammainen että näkövammainen henkilö, joten oli varmistettava kaikki kulkureitit esteettömiksi piha-alueelta ja sisätiloista. Lisäksi halusimme jokaiselle elävälle kirjalle oman tilan, jossa keskustella lasten kanssa. Tällä tavalla varmistimme, että keskustelut voitaisiin käydä ilman häiriötekijöitä, kuten Elävän kirjaston käytäntöihin kuuluu.

Elävä kirjasto -tapahtumassa on hyvä olla ruoka- ja kahvitarjoilua eläville kirjoille. Meidän järjestämämme Elävän kirjaston kesto oli normaalista poiketen vain muutaman tunnin, joten päätimme tarjota lämpimän ruuan sijasta vain pientä suolaista ja makeaa purtavaa sekä kahvia, mehua ja teetä. Otimme ennakkoon selville elävien kirjojemme mahdolliset ruoka-aineallergiat ja ruokavaliot, jotta kaikille oli varmasti tarjolla jotain.

Etukäteen tuli miettiä myös välineet, joita tarvitsimme sekä orientaatioissa että Elävä kirjasto -tapahtumassa. Orientaatiota varten otimme mukaan etukäteen tulostamamme erilaiset kuvat ja Elävä kirjasto -kirjastokortit sekä muistiinpanovälineet. Varmistimme ennakkoon Toukankolon kasvattajatiimiltä, että heiltä saa käyttöön kartonkeja orientaation kuvatehtävää varten. Elävä kirjasto -tapahtumaan otimme mukaan tarjoiltavat ruuat ja juomat, Elävä kirjasto t-paidat ja lakanan, muistiinpanovälineet ja Elävän kirjaston osallistujasopimukset jokaiselle elävälle kirjalle.

6 OPINNÄYTETYÖN TOTEUTUS

Opinnäytetyömme varsinainen toteutus koostui kahdesta osasta: lapsille järjestetystä orientaatiosta ja viikkoa sen jälkeen seuranneesta Elävä kirjasto - tapahtumasta.

6.1 Orientaatio

Järjestimme noin viikkoa ennen varsinaista Elävä kirjasto -tapahtumaa Toukanolon esikouluryhmälle orientaatiotilaisuuden. Orientaation tavoitteena oli esitellä itsemme lapsille ja kertoa heille Elävästä kirjastosta. Orientaatiossa koko esikouluryhmä ja kasvattajatiimi kokoontuivat ryhmätilaan, jossa pääsimme kertomaan tapahtumasta. Ensin esittelimme itsemme ja kyselimme lasten kuulumisia. Tämän jälkeen lapset jaettiin kahteen ryhmään ja suoritimme toiminnallisen tehtävän, jonka ideana oli johdatella lapset Elävän kirjaston teemaan. Tehtävää varten olimme tulostaneet kuvia erinäköisistä ihmisistä. Tekijänoikeudellisista syistä emme voi liittää kuvia tähän raporttiin, mutta valitsemiemme kuvien henkilöiden ulkomuodot viestittivät kuulumisesta eri kulttuuri- tai vähemmistöryhmään tai eri ammattikuntaan. Tarkoituksella otimme mukaan myös kuvia, joissa on ihmisen lisäksi eläimiä. Tehtävän tarkoituksena oli saada kuulla, millä perusteella lapset olivat valinneet kuvansa, ja näin selvittää heidän ajatuksiaan.

Molemmissa ryhmätiloissa olimme levittäneet pöydälle neljätoista kuvaa erinäköisistä ihmisistä, joista jotkin kuvat saattoivat olla kahteen kertaan. Lapset saivat hetken katsella kuvia ja sen jälkeen jokainen sai valita mieluisensa kuvan. Kuvan valitsemisen jälkeen käytiin kierros, miksi kukin valitsi juuri sen kuvan ja mitä kuvassa on. Lapset saivat myös kommentoida toistensa kuvia ja esittää kysymyksiä. Lopuksi kuvat liimattiin kartongille ja kartongit kiinnitettiin päiväkodin ryhmätilan seinälle muistoksi.

Toisessa ryhmässä monet lapset eivät osanneet perustella, miksi valitsivat juuri sen kuvan, vaan sanoivat: ”en tiedä”, ”kiva kuva” tai sanottiin, että kuva oli has-

su. Hassun kuvasta teki se, että henkilöllä hassu ilme tai pyörätuoli. Näkövammaisen ja kodittomanihmisen kuva valittiin kuvissa olevien koirien takia. Lapset myös keskustelivat kuvista ja he sanoivat pojasta, joka istui kuvassa pyörätuolissa, että hän voi silti juosta ja liikemiehen ammatiksi sanottiin kunnanjohtaja. Lasten kesken oli paljon naureskelua kuvista, ja he näyttelivät niitä paljon toisilleen.

Toisessa ryhmässä jokainen löysi kuvan melko nopeasti. Myös tässä ryhmässä koirakuvat valittiin heti sen takia, että niissä on koiria. Pyörätuolikuvat valittiin molemmat sen takia, koska ne olivat lapsista mielenkiintoisia. Lapset myös arvailivat, miksi ihminen oli pyörätuolissa, ja muutama lapsi sanoi syyksi, ettei sellainen ihminen osaa kävellä. Ryhmässä keskusteltiin paljon siitä mitä kuvissa näkyy. Eräs lapsi kuvaili itämaisen miehen olevan ”pahis”, ja kun kysyttiin perustelua, niin lapsi kertoi, että kuvasta tuli mieleen piirretty, jossa sen näköinen mies on ollut paha. Pojat taas kertoivat että, poliisi ampuu työssään ihmisiä. Tytöt pitivät paljon mallien kuvista, koska heistä kuvat olivat kauniita. Muita huomioita kuvien keskustelusta olivat, että lapset sanoivat punkkari kuvan ihmisten kuuntelevan rokkia ja niillä on oudot hiukset. Näkövammaisesta taas ihmeteltiin miksi hänellä on keppi mukana. Lapset myös sanoivat, että näkövammaisen voisi pelastaa laittamalla hänelle uudet silmät.

Kuvaharjoituksessa kuvia oli runsaasti, sillä lapsia oli toisessa ryhmässä yhdeksän ja toisessa yksitoista. Kun lopuksi katsoimme lasten valitsemia kuvia, huomasimme, että mikään kuva ei jäänyt valitsematta. Lapset olivat koko kuvaharjoituksen ajan keskittyneitä ja he pysyivät keskusteluissaan aiheessa.

Kuvaharjoituksen jälkeen palasimme yhteiseen ryhmätilaan, jossa kerroimme kuvaharjoitteen olleen johdatus järjestämämme tapahtuman aiheeseen. Tämän jälkeen kerroimme tapahtuman nimen ja jokainen sai kertoa mitä tulee mieleen sanoista ”Elävä kirjasto”. Lapsista Elävä kirjasto kuulosti huvittavalta ja tapahtuman merkityksen arvaaminen loi rentoa ja nauravaa ilmapiiriä. Yksi lapsista arvasi hyvin lähelle, sillä hänen veikkauksensa oli kirjasto, jossa on kirjoja, jotka puhuvat. Lapsen arvauksen avulla pääsimme hyvin itse tapahtuman esittelyyn ja kerroimme, että lapset pääsevät tosiaan puhumaan eläville ihmisille. Ker-

roimme samalla Elävän kirjaston tunnuslauseen ”ei ole kirjaa kansiin katsominen” ja lapset saivat kertoa mitä se tuo mieleen. Lapset arvailivat lauseen tarkoittavan, että kirjaa ei silloin saa avata. Kerroimme, että lause tarkoittaa sitä, että kirjan kansi ei kerro sitä, mitä kirjan sisällä on. Eli ihmisen ulkonäkö ei määritä, kuinka arvokas ihminen on ja ulkonäkö ei välttämättä kerro mitään siitä millainen ihminen on. Selitimme lapsille myös, että tämä oli yksi syy miksi pyysimme valitsemaan kuvista ja kertomaan mitä lapsille tuli kuvista mieleen ulkonäön perusteella. Lapset olivat samaa mieltä kanssamme siitä, että kaikki me olemme erinäköisiä.

Kerroimme lapsille, että Elävän kirjaston elävät kirjat kohtaavat usein ennakkoluuloja ja kiusaamista. Sana ennakkoluulo ei ollut aikaisemmin lapsille tuttu, joten avasimme käsitteen yhdessä kasvattajatiimin kanssa. Lapset kuitenkin kiinnostuivat enemmän sanasta kiusaaminen ja he utelivat miksi eläviä kirjoja kiusataan. Kerroimme, että kiusaaminen voi johtua monesta erilaisesta syystä, esimerkiksi ulkonäöstä, kehityksestä tai erilaisista harrastuksista. Halusimme tuoda lapsille esiin sen, että elävät kirjat elävät usein jollakin tavalla erilaista elämää kuin valtaosa ihmisistä, ja siksi heitä kohtaan on ennakkoluuloja ja ihmiset saattavat esimerkiksi ulkonäön tai työn perusteella päätellä millainen ihminen on kyseessä. Kerroimme lapsille myös minkä nimiset elävät kirjat ovat mahdollisesti tulossa heitä tapaamaan. Tässä vaiheessa elävät kirjamme eivät olleet vielä täysin varmistuneet, joten esittelimme kaikki mahdollisesti paikalle saapuvat elävät kirjat, joita olivat tummaihoisen, sokea, poliisi, palomies ja liikuntavammainen.

Esiteltyämme päiväkotiin mahdollisesti saapuvat elävät kirjat, kerroimme tapahtuman tarkoituksesta. Sanoimme lapsille, että elävät kirjat tulevat varta vasten heitä katsomaan ja kertomaan elämästään. Lapsille korostettiin, että heillä on mahtava tilaisuus kysyä eläviltä kirjoilta kaikkia mieltä askarruttavia kysymyksiä. Kuvailimme myös päivän kulun lapsille ja sen, että he kulkevat pienryhmissä yhdessä oman kasvattajansa kanssa, jotta tapahtumapäivä olisi mahdollisimman selkeä eikä liian jännittävä ja kysymyksiä saisi esittää ryhmäkavereiden kanssa yhdessä. Kerroimme myös, ettei kenenkään ole pakko osallistua keskusteluihin, mikäli he eivät halua.

Lopuksi kysyimme, miten vierailulle tulevia eläviä kirjoja tulee kohdella ja lapset vastasivat, ettei eläviä kirjoja saa haukkua eikä heille saa puhua ilkeästi. Totesimme lasten olevan oikeassa ja korostimme vielä, että eläviä kirjoja tulee siis kunnioittaa. Lapsilta kysyttiin myös tunnelmia ja he kertoivat olevansa hyvin innoissaan. Jaoimme lapsille myös omat Elävä kirjasto -kirjastokortit, jotka jäivät heille tapahtumasta muistoksi. Sovimme, että kasvattajatiimi palaa vielä aiheeseen lasten kanssa viikon aikana ja yhdessä he keksisivät valmiiksi kysymyksiä eläville kirjoille.

6.2 Elävä kirjasto Toukankolossa

Saavuimme Elävä kirjasto -päivänä 22.5.2013 Nikinmäen päiväkotiin noin puoli tuntia ennen kuin olimme pyytäneet eläviä kirjoja saapumaan. Tänä aikana järjestelimme keskusteluille sopivat tilat Toukankolon ja naapuriryhmän tiloihin. Tilat olivat aivan vierekkäin, mutta jokainen oli oman ovensa takana, jotta keskusteluilla olisi mahdollisimman hyvä oma rauha. Lisäksi järjestimme yhteen huoneista kahvipöydän, jossa oli tarjolla teetä, mehua, kahvia ja pientä purtavaa elävien kirjojen kanssa käytäviä alku- ja loppukeskusteluja varten. Lapset ulkoilivat tämän tilajärjestelyn ajan.

Aamulla saapuessamme päiväkotiin lapset vaikuttivat innostuneilta päivästä ja monet kyselivät, milloin elävät kirjat saapuvat.

Mä tänää heräsin, et ää taas tylsä keskiviikko, mut sit muistinki, et meil on tää!!

Elävät kirjat saapuivat sovitusti noin kello yhdeksän ja heidän saapuessaan paikalle lapset tuijottivat heitä ja osa seurasi heitä pihan poikki ulko-ovelle asti. Sisällä kokoonnuimme elävien kirjojen kanssa yhteen tilaan käymään alkukeskustelu, sillä välin kun lapset alkoivat saapua sisään Toukankolon kasvattajien johdolla. Keskustelussa oli rento tunnelma ja kaikki elävät kirjat kertoivat olevansa hyvissä tunnelmissa. Kävimme elävien kirjojen kanssa läpi päivän aikataulun ja

kulun sekä lapsien ryhmäkoot. Kysyimme myös muun muassa, olivatko elävät kirjat toimineet aiemmin elävinä kirjoina ja ovatko he olleet lasten kanssa tekemisissä. Elävät kirjat kertoivat olleensa lasten kanssa tekemisissä lähinnä kaduilla ja puistoissa, paitsi palomies, joka on turvallisuuskouluttajatyönsä puolesta paljon lasten kanssa. Muistutimme Eläville kirjoille, että lasten kysymykset tulevat luultavasti olemaan melko suorina, minkä kirjat kokivat vain hyväksi asiaksi. Lisäksi muistutimme, että he voivat lopettaa keskustelun kesken, jos siltä tuntuu.

Elävien kirjojen kanssa keskustelun jälkeen siirryimme viereiseen huoneeseen, jossa lapset olivat kokoontuneet aamupiiripaikalle. Kävimme lastenkin kanssa päivän kulun läpi sekä kyselimme, mitkä olivatkaan orientaatiossa kerrotut Elävän kirjaston säännöt ja lapset muistivat ne hyvin. Aiemmin orientaatiossa olimme ilmoittaneet, että keskusteluissa on hyvä viitata, jos haluaa puheenvuoron, mutta korjasimme lapsille tässä vaiheessa, että ei tarvitsisi viitata. Alun perin olimme ajatelleet, että välttäisimme päällekkäin puhumiset, jos lapset viittaisivat halutessaan osallistua keskusteluun. Aloimme kuitenkin epäillä, että viittaaminen olisi vienyt keskusteluilta sen keskustelunomaisuuden ja saattaisi nostaa kynnystä kysyä ja osallistua keskusteluun, joten päätimme luopua siitä. Lopuksi vielä kannustimme lapsia kysymään rohkeasti kaikki mieleen tulevat kysymykset eläviltä kirjoilta ja painotimme, että elävät kirjat ovat tulleet paikalle varta vasten kuulemaan heidän kysymyksiään ja kertomaan itsestään.

Seuraavaksi ohjeistimme lapset jakaantumaan heidän kolmeen omaan pienryhmäänsä oman pienryhmänsä kasvattajan kanssa ja sovimme, että toinen meistä on koko ajan sokean elävän kirjan kanssa ja toinen kulkee yhden lapsiryhmän mukana keskusteluissa. Kertasimme vielä kasvattajien kanssa, että heidän roolinaan on kirjata keskusteluista havaintoja ylös. Tarkensimme, että kannattaisi kiinnittää erityistä huomiota lasten kehonkieleen, reaktioihin ja kysymyksiin. Kasvattajien tehtävänä olisi myös kysyä lasten ennalta keksimiä kysymyksiä, jolleivät lapset itse uskalla kysyä mitään tai keskustelu ei tunnu lähtevän käyntiin. Lisäksi jokaisen kasvattajan tehtävänä oli seurata, että jokainen keskustelu kestäisi noin 15 minuuttia.

Varsinainen Elävä kirjasto ja keskustelut pääsivät alkamaan sovitusti puoli kymmenen aikaan. Elävät kirjat olivat jokainen asettuneet omaan, heille varattuun tilaan, joiden välillä lapsiryhmät kiersivät. Keskusteluissa lapset istuivat tuoleilla tai lattialla vastapäätä elävää kirjaa. Siirrot keskustelujen välillä sujuivat hyvin, eikä muodostunut turhia odotteluajoja kasvattajien pitäessä hyvin huolta noin 15 minuutin aikarajasta. Kolmen keskustelutilan sijaitessa niin lähellä toisiinsa oli helppo välillä käydä kurkistamassa oven raosta, onko edellinen ryhmä jo valmis.

Keskustelujen päätyttyä elävät kirjat kokoontuivat samaan tilaan, jossa olimme aamulla aloittaneet Elävä kirjasto -päivän ja lapset kokoontuivat aamupiiripaikalle. Tarkoituksenamme oli, että toinen meistä menisi kyselemään elävien kirjojen kommentteja tapahtumasta ja toinen lasten kommentteja, mutta lapset olivat niin riehakkaita ja levottomia, ettemme kokeneet järkeväksi istuttaa heitä kauaa. Tyydyimme siis kysymään vaan, mitä mieltä he olivat keskusteluista ja olisiko toinen tämänkaltaisen päivä mieluista. Elävien kirjojen kanssa sen sijaan keskustelimme jonkin aikaa päivän tapahtumista samalla, kun nautimme pientä purtavaa ja kahvia tai teetä. Elävien kirjojen poistuessa paikalta lapset huutelivat innoissaan heille ”moimoi” samalla, kun olivat itse siirtymässä ruokailuun.

6.3 Havainnot keskusteluista

Tässä osiossa ovat kootut tiivistelmät meidän ja Toukankolon kasvattajien havainnoista eri keskusteluista. Tarkemmat havainnot ovat niistä keskusteluista, joita olimme itse seuraamassa. Lasten kirjoille ennalta keksimät kysymykset löytyvät liitteenä (liite 5) opinnäytetyömme lopusta.

Liikuntavammainen

Suuri osa lapsista oli ainakin keskustelujen aluksi jännittyneen ja ujon oloisia, mikä näkyi siinä, että he kiemurtelivat, katselivat seinille ja olivat aivan hiljaa. Elävä kirja aloitti keskustelut esittelemällä itsensä ja kyselemällä lasten nimet.

Hän kertoi hieman itsestään ja syystä, miksi on pyörätuolissa. Pääasiassa kasvattajat kysyivät ennalta keksittyjä kysymyksiä, mutta myös osa lapsista innostui esittämään kysymyksiä kannustuksen jälkeen.

Mielenkiintoista oli havaita, että sen lisäksi, että lapset kyselivät muun muassa, miten syöt, mistä sairaus johtuu ja mitä jaksat nostaa, lapset kysyivät myös asioita, jotka eivät liittyneet elävän kirjamme sairauteen.

Näätkö ilman silmälaseja?

Onko sulla pikkusiskoa?

Elävä kirja kertoi arjestaan lapsille helposti ymmärrettävällä tavalla ja konkretisoi arkeaan, ja lapsia hymyilytti heidän oivaltaessaan. Elävä kirja kertoi arjestaan ja kuvaili kuinka se on monella tapaa hyvin samanlaista kuin meidänkin. Arkeaan pyörätuolilla elävä kirja havainnollisti lapsille muun muassa näillä sanoin:

Niin kuin teitä pienenä työnnettiin rattaissa.

Nekin lapset, jotka eivät uskaltaneet mitään kysymään, kuuntelivat hiljaa ja suurin osa mielenkiinnolla. Hiljaisia hetkiä keskustelussa oli jonkin verran ja lapsista näki, että heidän olisi tehnyt mieli kysyä jotain, mutta eivät uskaltaneet tai keksineet tarkkaan, mitä kysyisivät.

Sokea

Lapsista oli havaittavissa ihmetystä ja kaikki tuijottivat elävää kirjaa tarkasti. Toiset lapset kyselivät enemmän ja olivat kiinnostuneempia kuin toiset. Lapset olivat kiinnostuneita, mistä sokeus johtui ja elävä kirja kertoi onnettomuudestaan. Elävä kirja kertoi myös arjestaan sokeana ja se herätti lapsissa paljon kysymyksiä. Lapsia kiinnosti muun muassa, miten hän katsoo televisiota, tekee ruokaa tai miten hän liikkuu esimerkiksi ovista. Elävä kirja kertoi, että haluaisi

kovasti katsoa televisiota, mutta nyt hän vain kuuntelee ja käyttää mielikuvitustaan kuten lapsetkin kuunnellessaan satuja. Lapset myös katselivat paljon elävän kirjan mukana olevaa keppiä, mutta vain muutamassa ryhmässä uskallettiin kysyä siitä. Elävä kirja kuitenkin kertoi jokaiselle ryhmälle liikkumisestaan ja esitteli samalla kuinka sokean keppi toimii.

Lapset kysyivät paljon kysymyksiä arjessa toimimisesta esimerkiksi puhelimen käytöstä sekä lukemisesta. Elävä kirja kertoi pistekirjoituksesta, joka auttaa lukemisessa. Puhelimesta elävä kirja pystyi näkemään valot, ja elävä kirja havainnoi sitä pyytämällä lapsia sulkemaan silmänsä ja kertomalla, että hän näkee valoa samalla tavalla kuin silmien ollessa kiinni. Lapset pystyivät havainnoimaan valojen olevan päällä ja harjoitus toi lapsien keskuuteen lisää kysymyksiä arjessa toimimisesta, esimerkiksi syömisestä ja ruuanlaitosta.

Pojat kysyivät myös armeijasta ja onkimisesta. Elävä kirja kertoi, että olisi halunnut armeijaan, jos hän ei olisi sokeutunut nuorena. Lapset yllättyivät elävän kirjan kertoessa, että on olemassa oma onki sokeille, jossa on piippaava ongenkoho. Lisäksi varsinkin tytöt olivat kiinnostuneita opaskoirasta, joka ei ollut mukana. Lapsista oli hyvin mielenkiintoista kuulla, kuinka paljon koirasta on apua arjen toiminnoissa.

Keskusteluissa oli hyväntuulinen ja nauravainen tunnelma ja lapset pääsivät nopeasti alkujännityksestään, kun elävä kirja oli esitellyt itsensä ja kehottanut lapsia kysymään mitä mieleen tulee. Lapset myös esittelivät itsensä ja lapset halusivat kertoa elävälle kirjalle asioita, jotka heille tuli mieleen keskustelujen kautta:

Mun mummolta on leikattu varvas ja se on paketissa.

Mä saan tänään ehkä kännykän.

Munkin tutulle on käynyt onnettomuus, mutta siinä ei käynyt onneksi pahasti.

Palomies

Osaa lapsista jännitti ainakin aluksi, mutta jokaisessa ryhmässä lähes kaikki intoutuivat kysymään jotain. Joissakin ryhmissä lasten oli vaikea saada puheenvuoroa, kun kysymyksiä olisi tullut niin paljon. Paljon puhuttiin eri tv-ohjelmista ja elokuvista ja ehkä niiden kautta lapsille tulleista stereotypioista, kuten keltaiset kypärät, dalmatialainen koira ja bensatankkien räjähtäminen. Keskusteluiden loppuvaiheissa tunnelma kääntyi jo melkein levottomaksi, kun lapset olivat niin innoissaan ja ääntä oli ollut niin paljon.

Kuinka paljon on ollut metsäpaloja? Roskispaloja? Bensatankkipaloja?

Mäki oon laskenu etanapuiston liukutangosta.

Norsusta tulee vettä.

Mä oon kattonu Pelastajii!

Must tulee isona palomies!

Palomiehen kanssa käydyissä keskusteluissa kysymykset ja kommentit liittyivät enimmäkseen palomiehen työhön eikä hänen henkilökohtaiseen elämäänsä.

7 LOPPUKOONTI JA ARVIOINTI

Kaikkien tahojen palaute tapahtumastamme oli positiivista. Saimme myös uusia jatkokehittelyideoita eläviltä kirjoilta ja päiväkodin johto toivoi, että vastaavan kaltaisia tapahtumia järjestettäisiin päiväkodissa vielä uudestaan.

7.1 Lasten kommentit

Elävän kirjaston jälkeen kokoonnuimme lasten kanssa heidän ryhmätilaansa ja lapset saivat antaa palautetta tapahtumasta. Kyselimme lapsilta, oliko Elävä kirjasto heidän mielestään mukava tapahtuma ja lapset huusivat yhteen ääneen että oli. Lapset myös kikattelivat ja kuiskivat paljon keskenään. Lapset saivat kertoa, mikä oli Elävässä kirjastossa kaikkein parasta ja heidän mielestään parasta oli saada esittää kysymyksiä eläville kirjoille ja kuulla heidän vastauksiaan. Monet pojista sanoivat myös, että palomiehen tapaaminen oli kivaa, koska heidän haaveammattinsa on joko poliisi tai palomies.

Kysymysten esittäminen oli hauskaa!

Must palomies oli kaikkein kivoin, koska mustakin tulee palomies!

Lisäksi kysyimme lapsilta, oppivatko he tapahtuman aikana jotakin uutta ja osa lapsista nyökkäili, osa huusi kovaan ääneen myöntävästi ja osa ei reagoinut kysymykseen. Pyysimme lapsia viittaamaan, jos he olivat oppineet jotakin uutta. Kaikki lapset viittasivat, mutta kukaan ei osannut eritellä tarkemmin, mitä oli oppinut.

Mä opin paljon kaikkee!

Lopuksi kysyimme lapsilta, haluaisivatko he osallistua joskus Elävä kirjasto-tapahtumaan uudelleen. Lapset huusivat jälleen yhteen ääneen myöntävästi. Lapset myös kysyivät, milloin tapahtuma on uudestaan heidän päiväkodissaan.

Kerroimme lapsille, että heidän siirtyessään syksyllä kouluun, on mahdollista, että Elävä kirjasto järjestetään esimerkiksi siellä tai he voivat ainakin ehdottaa tapahtumaa koululle.

Kaiken kaikkiaan lapset olivat selvästi mielissään tapahtumasta ja heillä oli jo kova halu puhua kavereidensa kanssa. Esittämiemme kysymysten vastaukset olivat hyvin innostuneita, mutta kuitenkin melko lyhyitä. Lapset alkoivat olla myös hiukan levottomia tunnin istumisen jälkeen, mikä näkyi jatkuvana liikkumisena penkillä ja kovaäänisyytenä. Kiitimme lopuksi lapsia hienosta päivästä, jonka jälkeen Toukankolon kasvattajatiimi jatkoi lasten kanssa piirustustehtävään.

Toukankolon esikouluryhmässä oli tapana, että lapset aina piirsivät jonkin tapahtuman jälkeen kuvan tapahtumasta, joten ajattelimme, että olisi mielekästä tehdä niin nytkin. Keskustelujen jälkeen lapset siis ohjeistettiin piirtämään kuva Elävästä kirjastosta. Lähes kaikki lapsista alkoivat aluksi piirtää kuvaa, jossa he olivat keskustelemassa palomiehen kanssa, joten ohjeistus muutettiin niin, että jokaisen lapsen tuli piirtää kuva jokaisesta keskustelusta. Kuvissa on myös lasten kommentteja, siitä mitä kuvassa tapahtuu. Lasten ja kirjojen nimet ovat muokattu pois kuvista, jotta he pysyvät anonyymeina.

Tässä on muutamia lasten piirtämiä kuvia keskusteluista. Kaikkia kuvia emme voi niiden suuren määrän takia julkaista. Elävien kirjojen ja lasten nimet on hävitetty kuvista.

KUVA 1. Piirros keskustelusta palomiehen kanssa

KUVA 2. Piirros keskustelusta sokean kanssa

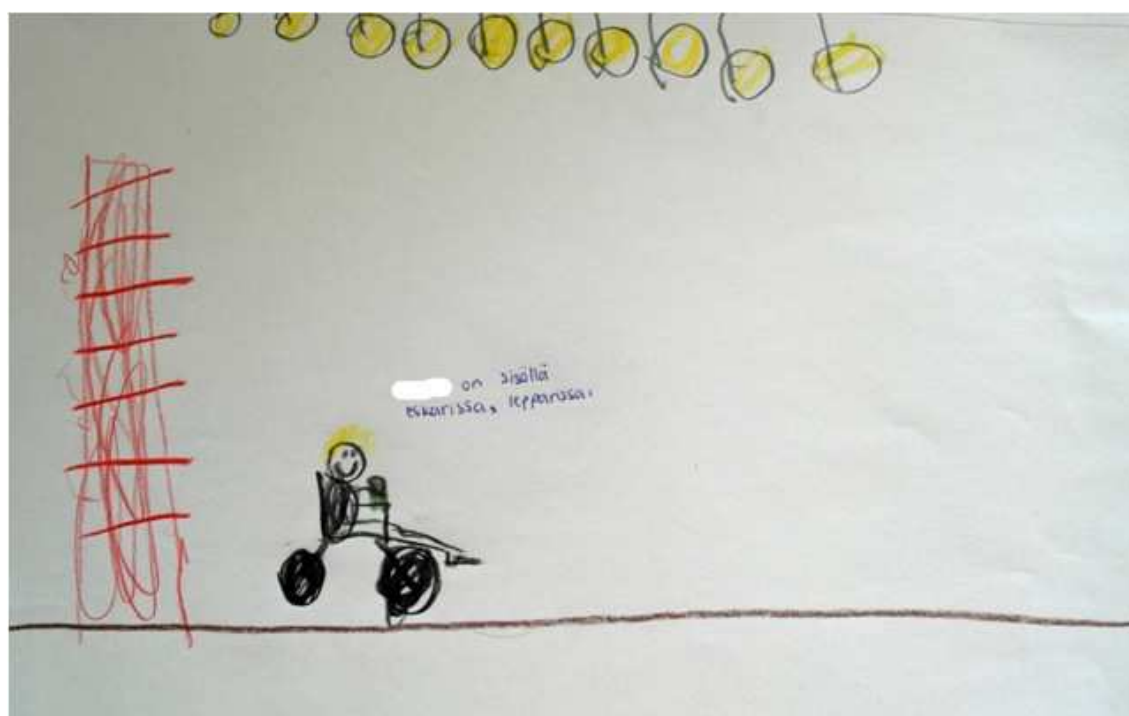
KUVA 3. Piirros keskustelusta sokean kanssa

KUVA 4. Piirros keskustelusta palomiehen kanssa

KUVA 5. Piirros keskustelusta liikuntavammaisen kanssa

KUVA 6. Piirros keskustelusta liikuntavammaisen kanssa

7.2 Elävien kirjojen palaute

Elävien kirjojen kokemuksia kyselimme keskusteluiden jälkeen Elävä kirjasto järjestäjän oppaassa (2005) olevan kyselylomakkeen (liite 6) avulla. Kaikki elävät kirjamme vastasivat numeerisesti arvioitaviin kysymyksiin joko neljä tai viisi. Elävät kirjamme arvioivat keskusteluiden pituuden sopivaksi, paitsi yksi elävä kirja olisi toivonut keskustelujen kestävän hieman pidempään. Liikuntavammaisen kirja toivoi, että keskustelujen myötä lasten olisi tulevaisuudessa helpompi ottaa kontaktia vammaisiin ihmisiin ja sokea kirja toivoi, että lapset ymmärsivät, että muillakin aisteilla voi havainnoida ympäristöä. Sokea kirja myös totesi palautteessaan, että tämä oli ”paras alusta esitellä erilaisuutta välittömille kuulijoille”. Jokainen elävä kirja vastasi, että tulisi mielellään uudestaan eläväksi kirjaksi päiväkodissa järjestettävään Elävään kirjastoon.

Palautelomakkeen täyttämisen jälkeen kyselimme eläviltä kirjoilta vielä suullisesti heidän tuntemuksiaan päivän kulusta. Jokaiselle elävälle kirjalle kokemus oli ollut hyvin mieluisa. Tunnelma palautekeskustelussa oli pirteä ja hyväntuulinen ja elävät kirjat olivat selvästi viihtyneet lasten kanssa keskustellessa. Tiedustelimme eläviltä kirjoilta myös, olisimmeko me voineet toimia paremmin josain yhteistyömme vaiheessa. Yksi elävistä kirjoista toivoi, että olisimme vielä tarkemmin kerranneet Elävän kirjaston periaatteet ennen keskusteluja.

Kaikki elävät kirjat totesivat, että lapset olivat melko ujoja kysymään. Pohdimme yhdessä elävien kirjojen kanssa sellaista vaihtoehtoa, että tulisiko kysymyksiä mahdollisesti enemmän, jos he olisivat tulleet esimerkiksi kahtena eri päivänä käymään, jolloin tilanne ei olisi toisella kertaa ollut lapsille enää niin uusi. Tämän lisäksi saimme eläviltä kirjoilta loistavan ehdotuksen siitä, miten tapahtumaa voisi vielä edelleen kehittää mielekkäämmäksi lasten kannalta. He ehdottivat, että Elävä kirjasto voisi olla kokonainen päivä, jolloin aamupäivällä olisi keskustelut ja loppupäivästä toiminnallista ohjelmaa, kuten lapset voisivat pihalla tutustua esimerkiksi paloautoon ja sähköiseen pyörätuoliin sekä kokeilla näkövammaisen keppiä.

7.3 Toukankolon kasvattajatiimin palaute

Tapasimme Toukankolon kasvattajatiimin noin viikko tapahtuman jälkeen palauttekeskustelun muodossa. Myös he kertoivat tapahtuman olleen onnistunut ja mielenkiintoinen kokemus. Kasvattajat kertoivat myös itse oppineensa keskusteluissa jotakin uutta. Myös lasten vanhemmat olivat suhtautuneet Elävään kirjastoon positiivisesti kommentoiden ennen tapahtumaa muun muassa, että kuulostaa mielenkiintoiselta ja toivottavasti jotain jää mieleen. Vanhemmat myös kertoivat, että osa lapsista oli puhunut tapahtumasta kotona vielä tapahtuman jälkeenkin.

Kasvattajat olivat esitelleet Elävän kirjaston ja suositelleet sitä päiväkodin johdolle ja muille kasvattajille koko talon kokouksessa. Kasvattajien mielestä Elävä kirjasto on hyvä menetelmä muun muassa siksi, että siinä saa luvan kanssa tuijottaa ja kysellä. Heidän mielestään Elävää kirjastoa voisi hyödyntää jopa 3-vuotiaiden kanssa ja he kannattivat myös eläviltä kirjoilta tullutta ehdotusta kokonaisesta ja toiminnallisemmasta päivästä. Sovimme kasvattajatiimin kanssa tulevamme vielä kertomaan Elävästä kirjastosta ja opinnäytetyöstämme päiväkodin henkilökunnalle työn valmistuttua.

7.4 Oma arviointi

Mielestämme pääsimme niihin tavoitteisiin, jotka olimme opinnäytetyöllemme asettaneet. Lapset hyödynsivät mahdollisuuden kysellä heitä askarruttavia asioita ja keskustelujen loppua kohden huomasi, että yhä useampi rohkaistui esittämään kysymyksiä ja osallistumaan keskusteluun elävien kirjojen kanssa. Elävien kirjojen palautteen mukaan tapahtumamme oli myös heille mielekäs kokemus ja he ainakin toivoivat, että keskustelujen myötä lapset rohkaistuivat ottamaan tulevaisuudessakin kontaktia erilaisiin ihmisiin. Henkilökunta oli kiitollinen tapahtumasta ja he tunnustivat lapsille soveltavamme version Elävästä kirjastosta mahdollisena menetelmänä käsitellä moninaisuutta.

Mielestämme me onnistuimme hyvin tapahtuman suunnittelussa ja järjestämisessä, vaikka se oli meille aivan uusi kokemus. Osasimme ennakoida ja hoitaa tarvittavat esijärjestelyt ja missään vaiheessa ei tullut sekavuuksia. Opimme, että tapahtuman suunnitteluun tarvitaan yllättävän paljon aikaa, jotta kaikki sujuu käytännössä. Teimme mielestämme virheen siinä, että aloitimme käytännön järjestelyt liian myöhään, kun ne olisi voinut tehdä jo aikaisemmin kuntoon. Esimerkiksi elävien kirjojen saaminen tapahtumaamme oli hankalampaa kuin olimme olettaneet sen olevan. Etenkin elävien kirjojen hankkiminen eri järjestöjen kautta olisi kannattanut aloittaa huomattavasti aikaisemmin, sillä useimmat järjestöt ovat suunnitelleet omat aikataulunsa jo kuukausien päähän ja näin ollen eivät pysty niistä irtautumaan.

Yhteistyömme eri yhteistyökumppaniemme kanssa eteni sujuvasti. Jokainen taho oli innolla mukana opinnäytetyöproduktissamme ja pidimme toisemme ajan tasalla. Vaikka olimme pääsääntöisesti sähköpostitse yhteydessä yhteistyökumppaniemme kanssa, koemme sen riittäneen. Oli kuitenkin tärkeää olla koko ajan tavoitettavissa ja vastasimme kaikkiin sähköposteihin mahdollisimman nopeasti. Pidimme tärkeänä informoida yhteistyökumppaneitamme aina kun suunnitelmamme olivat tarkentuneet. Yhteistyökumppaneidemme kanssa oli helppo toimia yhteistyössä tapahtuman järjestämiseksi.

Meidän kahden välinen yhteistyö sujui hyvin koko opinnäytetyöproduktimme ajan. Meillä molemmilla oli yhtäläiset tavoitteet opinnäytetyömme suhteen ja samankaltainen näkemys työn toteutuksesta ja aikataulutuksesta. Työnjako sujui helposti ja kirjoitimme aktiivisesti työtä myös yhdessä. Innostus opinnäytetyömme aihetta kohtaan näkyi molempien haluna jatkuvasti kehittää toimintaamme ja työtämme paremmaksi.

Emme olleet koskaan aiemmin olleet vastuussa tapahtuman suunnittelusta ja järjestämisestä, joten meitä jännitti, miten tulisimme onnistumaan. Lisäpainetta toi se, ettei Elävää kirjastoa ollut aikaisemmin järjestetty suoraan varhaiskasvatuskäisille lapsille, joten meillä ei ollut tietoa, toimisiko se menetelmänä päiväkotiympäristössä. Kuitenkin palaute kaikilta tahoilta oli positiivista ja itsellemme jäi myös tunne onnistumisesta. Eläviltä kirjoilta tullut ehdotus koko päivän kes-

tävästä Elävä kirjasto -tapahtumasta on mielestämme hyvin potentiaalinen ajatus ja meille jäi mielenkiintoa toteuttaa sellainen tulevaisuudessa. Tulemme ehdottomasti hyödyntämään Elävä kirjasto-menetelmää tulevaisuuden työkentilämme.

8 POHDINTA

Tässä osiossa tulemme tarkastelemaan opinnäytetyömme luotettavuutta ja eettisyyttä sekä pohtimaan opinnäytetyömme ammatillista antia ja sen myötä kasvuamme sosionomeina. Peilaamme ammatillista kasvuamme sosionomin (AMK) -kompetensseihin sekä lastentarhanopettajan ammattietiikkaan (2005).

8.1 Luotettavuus ja eettisyys

Elävän kirjaston järjestäminen on haasteellista ja sitä suunniteltaessa ja järjestettäessä tulee ottaa huomioon monia eri asioita. Jo Elävän kirjaston suunnitteluvaiheessa tulee olla yhteydessä Allianssiin (Allianssi ry i.a.) Me olimme suunnitteluvaiheessa yhteydessä sähköpostitse ja kasvotusten Allianssin yhdenvertaisuussuunnittelija Asta Rentolaan, joka hyväksyi ideamme järjestää Elävä kirjasto esikouluryhmälle.

Järjestämämme tapahtuman tarkoituksena ei ollut korostaa valitsemiemme elävien kirjojen erilaisuutta vaan yhdenvertaisuuden edistäminen sekä avoin vuoropuhelu. Eläviksi kirjoiksemme pyytämämme ihmiset olivat kaikki vapaaehtoisesti mukana kertomassa itsestään ja vastaamassa lasten kysymyksiin. Elävät kirjat (palomiestä lukuun ottamatta) olivat käyneet pakollisen koulutuksen elävänä kirjana olemisesta, jossa oli varmistettu, että elävä kirja on valmis myös kriittisille ja ennakkoluuloisille kysymyksille ja kommenteille. Eläviä kirjoja perehdyttäessämme pyrimme painottamaan sitä, että heidän lukijansa ovat lapsia.

Kiinnitimme erityistä huomiota tapahtumaamme osallistuvien osapuolten anonymiteetin säilymiseen. Elävät kirjat esiintyivät tapahtumassa myös omilla nimillään, mutta nimiä emme opinnäytetyöraportissamme julkaise. Valitsimme työssä julkaistavat lasten piirustukset myös sillä periaatteella, ettei niistä voi tunnistaa esimerkiksi elävien kirjojen sukupuolta. Elävät kirjat saivat myös itse päättää elävän kirjansa nimen: tästä syystä käytämme kirjanimeä sokea, em-

mekä näkövammaisen. Lasten anonymiteetin säilymiseksi olemme poistaneet piirustuksista tekijänimet.

Jokaisen lapsen osallisuus keskusteluissa riippui kunkin lapsen persoonasta. Näimme kuitenkin, että kysymyksien ennalta keksiminen tarjosi myös ujoimmille lapsille mahdollisuuden vaikuttaa eläville kirjoille esitettäviin kysymyksiin. Kerroimme myös lapsille, että kenenkään lapsen ei ole pakko osallistua kaikkiin keskusteluihin, mikäli hän ei haluaisi. Lisäksi lapsille tuli painottaa ennen tapahtumaa, että eläviä kirjoja täytyy kunnioittaa. Eettisyyden kannalta tärkeää oli myös tiedottaa vanhempia ennakoon Elävästä kirjastosta ja heiltä pyydettiin kirjallinen lupa lapsen osallistumiselle.

Eläville kirjastolle tuli järjestää tila, jossa jokaisella kirjalla olisi oma rauhallinen keskustelutilansa. Sovimme Toukankolon kasvattajatiimin kanssa, että jokaiselle kirjalle ja keskustelulle on oma huoneensa. Jokaisen lapsiryhmän kanssa liikkui vähintään yksi aikuinen, joka sen lisäksi, että kirjasi havaintojaan ylös, piti huolen siitä, että lapset käyttäytyvät asiallisesti. Jokaisella kirjalla oli oikeus lopettaa keskustelu kesken, mikäli hänelle olisi tullut epämiellyttävä olo. Tapahtuman jälkeen palautelomakkeen lisäksi keskustelimme kirjojen kanssa henkilökohtaisesti heidän kokemuksistaan ja tuntemuksistaan tapahtumasta, jotta kellekään ei olisi jäänyt tunnetta, että hänen oma kokemuksensa oli merkitykseltön.

Opinnäytetyömme luotettavuuteen vaikuttavat esimerkiksi se, osasimmeko havainnoida ja kirjata oikeita asioita. Tarkoituksenamme oli, ettemme ohjaile lasten kysymyksiä, vaan olimme keskusteluissa niin paljon sivusta seuraajina kuin mahdollista, jotta kysymykset olisivat mahdollisimman lapsilähtöisiä ja autenttisia. Kannustimme kuitenkin lapsia aktiivisuuteen kysymysten esittämisessä. Työmme luotettavuuden kannalta olennaista on myös se, että kyseessä oli vain yksi esikouluryhmä – voi olla että Elävä kirjasto toimisi toisen ryhmän kanssa aivan erilailla.

8.2 Ammatillinen kasvu

Opinnäytetyömme opetti meille tapahtuman suunnittelua, järjestämistä, arviointia sekä vastuunottamista. Nyt meillä on selvempi kuva siitä, mitä kaikkea tulee ottaa huomioon tapahtumaa järjestettäessä. Olimme päävastuussa koko prosessista ja sen suunnittelusta, joten oli meidän panostuksestamme ja valmisteluistamme kiinni, kuinka sujuva tapahtumasta tulisi. Omien ajatusten kirjaamisella ja aikatauluttamisella oli tärkeä merkitys, jotta pystyimme hallitsemaan monen eri osa-alueen onnistumista.

Sosionomin kompetensseihin kuuluu muun muassa sosiaalialan eettinen osaaminen, asiakastyön osaaminen, kriittinen ja osallistava yhteiskuntaosaaminen ja tutkimuksellinen kehittämisosaaminen (Sosiaaliportti 2010). Pääsimme kehittämään näitä osa-alueita omassa ammatillisessa osaamisessa opinnäytetyömme avulla.

Asiakastyön osaamista kehitimme yhteistyöprosessiemme avulla eri yhteistyötahojen kanssa. Meillä oli monta yhteistyökumppania samanaikaisesti, joten aluksi koimme hankalaksi yhteistyötahojen määrän. Oli vaikea muistaa mitä asioita tuli kellekin yhteistyötaholle kertoa ja mitä asioita tuli käydä läpi. Mielestämme hallitsimme kuitenkin tilanteen hyvin ja jokainen taho oli aina ajan tasalla. Sovimme myös yhteistyötahojemme kanssa, että toimitamme valmiin opinnäytetyömme heille kaikille yhteistyön päätteeksi.

Sosiaalialan eettiseen osaamiseen kuuluu esimerkiksi tasa-arvon ja suvaitsevaisuuden edistäminen sekä huono-osaisuuden ehkäiseminen (Sosiaaliportti 2010). Näitä osa-alueita halusimme kehittää Elävän kirjaston avulla. Oma kokemuksemme on, että enakkoluulot syntyvät jo varhaisessa iässä ja syrjintää esiintyy jo päiväkodeissa. Tästä syystä on mielestämme tärkeää alkaa puhua lasten kanssa yhdenvertaisuudesta ja erilaisuudesta mahdollisimman aikaisin, jotta meidän kasvattajina olisi mahdollista ennaltaehkäistä esimerkiksi ennakkoluuloista ja tietämättömyydestä johtuvaa kiusaamista ja syrjintää.

Lastentarhanopettajan eettisten periaatteiden taustalla vaikuttavat arvot ovat ihmisarvo, totuudellisuus, oikeudenmukaisuus ja vapaus (Lastentarhanopettajaliitto 2005,4). Me vahvistimme kaikkia näitä arvoja Elävän kirjaston avulla ja perehtymällä siihen liittyvään teoriaan. Lastentarhanopettajan ammattietiikan mukaan lastentarhanopettajan tulee harjaannuttaa lapsia vastuulliseen elämään ja toimia kasvatuksellisessa vuorovaikutuksessa muun työyhteisön kanssa (Lastentarhanopettajaliitto 2005, 5–6). Opinnäytetyöprosessimme avulla opimme suunnittelemaan yhdessä sekä toistemme, että päiväkotiryhmän kasvattajien kanssa lapsille tapahtuman, jolla oli kasvatuksellinen tavoite.

Erilaisten menetelmien soveltaminen sekä arviointi kuuluvat sosiaalialan kompetensseihin (Sosiaaliportti 2010). Jo opinnäytetyötämme suunnitellessamme päätimme, ettemme halunneet tehdä jotakin sellaista, joka on tehty jo monta kertaa, vaan lähteä kehittämään jotain uutta. Me harjoitimme työn kehittämistaitoja tapahtuman järjestämisessä, sillä sovelsimme Elävä kirjasto -menetelmän sopimaan esikouluikäisille lapsille ja samalla arvioimme omaa kehitystämme ja onnistumistamme.

LÄHTEET

- Abergel, Ronni; Rothmund, Antje; Titley, Gavan & Wootsch, Péter 2005. Elävä kirjasto. Järjestäjän käsikirja. Kööpenhamina: Pohjoismaiden minis-terineuvosto.
- Aho, Sirkku & Laine, Kaarina 2002. Minä ja muut. Kasvaminen sosiaaliseen vuorovaikutukseen. Keuruu: Otava.
- Ahokas, Marja; Ferchen, Maija; Hankonen, Nelli; Lautso, Anita & Pyysiäinen, Jarkko 2010. Sosiaalipsykologia. Sanoma Pro.
- Airas, Christel & Brummer, Kaarina 2003. Leikki on ikkuna lapsen sisäiseen maailmaan. Teoksessa Jari Sinkkonen (toim.) Pesästä lentoon. Kirja lapsen kehityksestä kasvattajalle. Helsinki: WSOY. 162–183.
- Allianssi ry i.a. Mikä Allianssi? Viitattu 3.3.2013.
<http://www.alli.fi/allianssi/mika+allianssi/>
- Bergen Jr., Timothy J. 2001. The Development of Prejudice in Children. Education. Fall 2001, Vol. 122 Issue 1. Viitattu 29.8.2013. Artikkelin löydetävissä osoitteesta <http://www.questia.com/library/1G1-80856273/the-development-of-prejudice-in-children>
- Brederode-Santos, Maria Emília; Claey, Jo; Fazah, Rania; Schneider, Annette & Szelényi, Zsuzsanna 2007. Compasito. Lasten ihmisoikeuskasvatuksen käsikirja. Suomeksi toimittaneet Kaisa Maijala ja Marja-Liisa Tonteri. Lastenkeskus 2012. Viitattu 8.10.2013.
http://www.lapsiasia.fi/c/document_library/get_file?folderId=5535297&name=DLFE-20221.pdf
- Brown, Rupert 2010. Prejudice. Its Social Psychology. Second Edition. Wiley-Blackwell 2011.
- Brummer, Matti 2003. Lasten elämästä – psykoanalyttisiä näkökohtia. Teoksessa Jari Sinkkonen (toim.) Pesästä lentoon. Kirja lapsen kehityksestä kasvattajalle. Helsinki: WSOY. 78–86.
- Cantell, Hannele 2010. Ratkaiseva vuorovaikutus. Kasvatuksellisia kohtaamisia lasten kanssa. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Dunderfelt, Tony 2011. Elämänkaaripsykologia. Lapsen kasvusta yksilön henki-seen kehitykseen. Helsinki: WSOY.

- Hakkola, Kirsi & Virsu, Marjut 2000. Entä jos.. Uteliaisuus - alku ajattelulle.
Tampere: Tammi.
- Hakojärvi, Mari 2009. Kaverina kaikille, Opettajanopas syrjinnän estämi-
seen. Helsinki: Suomen Unicef-yhdistys.
- Helkama, Klaus 2003. Lapsen moraalien kehitys. Teoksessa Jari Sinkkonen
(toim.) Pesästä lentoon. Kirja lapsen kehityksestä kasvattajalle.
Helsinki: WSOY. 121–135.
- Hujala, Eeva 2002. Uudistuva esiopetus. Jyväskylä: Gummerus kirjapaino Oy.
- Humanlibrary.org 2013. Elävän kirjaston viralliset internet sivut. Viitattu
29.8.2013. www.humanlibrary.org
- Ikonen Oiva & Virtanen, Pirkko 2007. Johdanto. Teoksessa Oiva Ikonen ja Pirk-
ko Virtanen (toim.) Erilainen oppija – yhteiseen kouluun. Jyväskylä:
PS-kustannus. 13–24.
- Ikonen, Oiva 2009. Johdanto: Samanlaisuuden tavoittelusta erilaisuuden koh-
taamiseen. Teoksessa Oiva Ikonen ja Ansaliina Krogerus (toim.)
Ainutkertainen oppija. Erilaisuuden ymmärtäminen ja kohtaaminen.
Jyväskylä: PS-kustannus. 12–17.
- Ingesson, Gunnel 2006. Lapsen kehitys. Lapsen kehitys seitsemän ja kahden-
toista vuoden välillä. Teoksessa Jorunn Hansson ja Christina Os-
carsson (toim.) Onnellinen lapsuus. Kirja vanhemmille. Helsinki:
Otava. 103–104.
- Keltikangas-Järvinen, Liisa 2012. Pienen lapsen sosiaalisuus. Helsinki: WSOY.
- Kemppainen-Koivisto, Riitta & Salmio, Tiina 2008. Matkalla suvaitsevaisuuteen.
Kansainvälisyyskasvatuksen menetelmäopas 5–8-vuotiaiden lasten
ohjaajille. Helsinki: Suomen YK liitto.
- Kinnunen, Saara 2001. Keskilapsuuden tärkeät vuodet. Helsinki: KARAS-SANA
OY
- Kirves, Laura & Stoor-Grenner, Maria 2010. Kiusaavatko pienetkin lapset? Hel-
sinki: Mannerheimin lastensuojeluliitto & Folkhälsan. Viitattu
26.9.2013. <http://www.mll.fi/julkaisut/verkkojulkaisut/paivakodeille/>
- Kuorelahti, Matti 2009. Tutkimus lisää ymmärrystä yksilöllisen tuen tarpeesta.
Teoksessa Oiva Ikonen ja Ansaliina Krogerus (toim.) Ainutkertainen
oppija. Erilaisuuden ymmärtäminen ja kohtaaminen. Jyväskylä: PS-
kustannus. 50–59.

- Laine, Kaarina & Neitola, Marita 2002. Lasten syrjäytyminen päiväkodin vertaisryhmästä. Turku: Suomen kasvatustieteellinen seura.
- Laine, Kaarina 2005. Minä, me ja muut sosiaalisissa verkostoissa. Helsinki: Otava.
- Laki lasten päivähoidosta 1973/36.
- Lastentarhanopettajaliitto 2005. Lastentarhanopettajan ammattietiikka. Viitattu 27.10.2013.
<http://www.lastentarha.fi/pls/portal/docs/PAGE/LTOL/01LTOL/00LTOL/06AMMATILLISETASIAT/AMMATTIETIIKKA/ETIIKKA.PDF>
- Lavikainen, Anniina 2002. Kasvatuksen avulla suvaitsevampaan Suomeen. Seminaarijulkaisussa Ennakkoluulot ja rasismi lasten ja nuorten arjessa. Helsinki: Yhteiset lapsemme ry 2004.
- Lehti-Laakso, Marjut 2000. Suuntana suvaitsevaisuus. Asenteiden muuttaminen etäopetuksen, projektiopetuksen ja luokkaopetuksen avulla. Turun yliopisto.
- Lipponen, Lasse 2011. Tutkiva oppiminen varhaispedagogiikassa. Teoksessa Eeva Hujala ja Leena Turja (toim.) Varhaiskasvatuksen käsikirja. Jyväskylä: PS-kustannus. 31–38.
- Lyytinen, Paula & Lyytinen Heikki 2003. Tiedollinen kehitys lapsuudessa. Teoksessa Jari Sinkkonen (toim.) Pesästä lentoon. Kirja lapsen kehityksestä kasvattajalle. Helsinki: WSOY. 87–120.
- Macintyre, Christine 2009. Bullying and Young Children. Understanding the issues and tackling the problem. United Kingdom: MPG Books Group.
- Niemi, Hannele 2007. Monien identiteettien maailmassa. Teoksessa Hannele Niemi ja Riitta Sarras (toim.) Erilaisuuden valot ja varjot. Eettinen kasvatus koulussa. OAJ & Otava.
- Nikinmäen päiväkodin varhaiskasvatussuunnitelma i.a. Viitattu 2012.
- Numminen, Pirkko 2005. Avaa ovi lapsen maailmaan. Tampere: Pilot-kustannus Oy.
- Opetushallitus i.a. Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2010. Vantaan esiopetuksen opetussuunnitelma. Viitattu 4.10.2013.
http://www.vantaa.fi/instancedata/prime_product_julkaisu/vantaa/embeds/vantaawwwstructure/71180_Esiopetuksen_ops_netti.pdf

Perusopetuslaki 1998/628.

Rentola, Asta 2013. Elävä kirjasto. Menneet tapahtumat. Viitattu 29.8.2013.

www.keks.fi/elavakirjasto

Rentola, Asta i.a. Elävä kirjasto. Järjestäjän koulutus. Viitattu 11.3.2013.

<http://www.keks.fi/elavakirjasto>

Salmivalli, Christina 2008. Kaverien kanssa. Vertaissuhteet ja sosiaalinen kehitys. Jyväskylä: PS-kustannus.

Salmivalli, Christina 2010. Koulukiusaamiseen puuttuminen. Kohti tehokkaita toimintamalleja. Jyväskylä: PS-kustannus.

Sosiaaliportti 2010. Sosiaalialan koulutusohjelma, sosionomi (AMK)-

kompetenssit. Viitattu 14.10.2013. [http://www.sosiaaliportti.fi/fi-](http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/sosiaalialanamkverkosto/sosiaaliala_ammattikorkeakouluissa/sosionomi_amk_tutkinto/ects_kompetenssit/)

[FI/sosiaalialanamkverkosto/sosiaaliala_ammattikorkeakouluissa/sosionomi_amk_tutkinto/ects_kompetenssit/](http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/sosiaalialanamkverkosto/sosiaaliala_ammattikorkeakouluissa/sosionomi_amk_tutkinto/ects_kompetenssit/)

SPSP 2012. Young Children Learn About Prejudice by Instruction, Older Children by Experience. Personality and Social Psychology Bulletin March 2012 38: 357–369. Viitattu 20.9.2013. Artikkelin löydettävissä osoitteesta: http://www.spsp.org/?PressRelease_19Mar12

Stakes 2005. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet. Oppaita 56. Viitattu 3.3.2013. <http://www.thl.fi/thl-client/pdfs/7eef5448-e8a3-4887-ab97-19719ea74066>

Suvaitsevaisuudesta yhdenvertaisuuteen 2012–2013. SAKKI ry:n, Setan ja Finland Svenska Skolungdomsförbundet FSSn kehittämishanke. Viitattu 27.10.2013. www.normit.fi

Toukankolon esiopetussuunnitelma 2012. Viitattu 2012.

Yhdenvertaisuuslaki 2004/2.

Vanhempainnetti i.a.a. Vanhemmuus ja kasvatus. Varhaiset kokemukset ja aivojen kehitys. Viitattu 1.10.2013.

http://www.mll.fi/vanhempainnetti/tietokulma/vanhemmuus_ja_kasvat/lapsen_ja_vanhemman_varhainen_vu/varhaiset_kokemukset_ja_aivojen/

Vanhempainnetti i.a.b. Lapsen kasvu ja kehitys. 6–7-vuotias. Sosiaaliset taidot. Viitattu 1.10.2013.

http://www.mll.fi/vanhempainnetti/tietokulma/kasvu_ja_kehitys/6_7-vuotias/sosiaaliset_taidot/

Varhaiskasvatuksen valtakunnalliset linjaukset 2002. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2002:9. Helsinki. Viitattu 8.10.2013.

<http://pre20031103.stm.fi/suomi/pao/varhais2/kasvatus.pdf>

Varhaiskasvatus i.a. Varhaiskasvatus, tietoa pienten lasten vanhemmille. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus. Viitattu

8.10.2013. <http://www.thl.fi/thl-client/pdfs/f700d1fd-4540-47de-9d69-ae439f0731f5>

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005. Stakes, oppaita 56. Viitattu 8.10.2013.

<http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/77129/Varhaiskasvatus-suunnitelmanperusteet.pdf?sequence=1>

Vienola, Vuokko 2011. Varhaisvuosien eettinen kasvatus. Teoksessa Eeva Hujala ja Leena Turja (toim.) Varhaiskasvatuksen käsikirja. Jyväskylä: PS-kustannus.

Vilkka, Hanna & Airaksinen, Tiina 2004. Toiminnallinen opinnäytetyö. Helsinki: Tammi.

Vilkko-Riihelä, Anneli & Laine, Vesa 2005. Mielen maailma. Kehityspsykologia 2. Helsinki: WSOY.

Wahlström, Riitta 2000. Suvaitsevaisuuteen kasvattaminen. Erilaisuus on rikkautta. Helsinki: WSOY.

LIITE 1: KIRJE VANHEMMILLE

Hei!

Olemme kaksi sosionomiopiskelijaa Diakonia-ammattikorkeakoulusta Helsingin toimipaikasta. Järjestämme opinnäytetyöproduktionamme Elävä kirjasto -nimisen tapahtuman Toukankolon esikouluryhmälle keskiviikkona 22.5.2013 kello 9-12. Elävä kirjasto on yhdenvertaisuutta edistävä menetelmä, jossa paperisten kirjojen sijasta lainataan oikeita ihmisiä keskusteluun. Nämä ihmiset ovat useimmiten sellaisista vähemmistöryhmistä, jotka kokevat kiusaamista ja/taisyrrjintää.

Meidän Elävässä kirjastossamme lapset kulkevat pienryhmissä keskustelemaan elävien kirjojen kanssa. Lapset saavat esittää eläville kirjoille heitä askarruttavia kysymyksiä ja elävät kirjat kertovat heille itsestään ja arjestaan. Toivomme, että näiden keskustelujen avulla lasten suvaitsevaisuus moninaisuutta kohtaan kasvaa ja lapset uskaltaisivat paremmin lähestyä erilaisia ihmisiä.

Tavoitteenamme on saada neljä elävää kirjaa tapahtumaamme. Tällä hetkellä on varmistunut, että saamme eläviksi kirjoiksi ainakin liikuntavammaisen henkilön ja henkilön, joka on sokeutunut liikenneonnettomuudessa. Lisäksi yritämme saada mukaan myös poliisin ja tummaihoisen henkilön. Nämä kirjatoiveet on yhdessä pohdittu Toukankolon kasvattajien kanssa. Järjestämme lapsille aamupäivällä 16.5.2013 Elävään kirjastoon liittyvän orientaation, jossa kerromme lapsille tapahtumasta ja elävistä kirjoista.

Lisää Elävä kirjasto -tapahtumasta voi kysyä Toukankolon kasvattajilta tai meiltä. Lisätietoa löytyy myös osoitteesta www.keks.fi/elavakirjasto. Toivomme, että mahdollisimman moni lapsi pääsisi osallistumaan tähän uudenaanlaiseen tapahtumaan!

Ystävällisin terveisin ja hyvää kevään jatkoa toivottaen,
opiskelijat Sanna Nurmi ja Katja Kyttälä

Lapsemme _____ saa / ei saa (ympyröi)

osallistua Elävään kirjastoon 22.5.2013.

LIITE 2: ELÄVIEN KIRJOJEN ETSINTÄKUULUTUS

Hei!

Olemme kaksi sosionomi-opiskelijaa Helsingin Diakonia-ammattikorkeakoulusta. **Järjestämme opinnäytetyöproduktionamme Elävän kirjaston yhdelle esikouluryhmälle** Vantaan Nikinmäen päiväkodissa. Ryhmän lapset ovat 6–7-vuotiaita ja kirjojen kanssa käytävät keskustelut toteutetaan pienryhmissä, niin että jokainen lapsiryhmä saa keskustella jokaisen kirjan kanssa noin 15 minuuttia. Elävän kirjaston ajankohdaksi olemme suunnitelleet **keskiviikkoa 22.5.2013 klo 9–12.**

Tarvitsisimme tapahtumaan neljä kirjaa. Päiväkodin kanssa käydyssä keskustelussa kirjatoiveiksi nousivat esimerkiksi:

- liikuntavammainen
- tummaihoisen
- näkövammainen
- poliisi

Huom! Nämä ovat vain esimerkkejä mahdollisista kirjoista. Ole rohkeasti yhteydessä meihin, jos Sinulla on kiinnostusta tulla kirjaksi Elävään kirjastoomme ja yllä mainittu päivämäärä (22.5.2013) sopii aikatauluusi. Voimme kuitenkin lasten keskittymiskyvyn ylläpitämiseksi valita vain neljä kirjaa, mutta toivomme saavamme paljon yhteydenottoja, jotta tapahtuma olisi mahdollista järjestää. Jos kiinnostuit tästä ainutlaatuisesta tilaisuudesta osallistua esikoulussa järjestettävään Elävään kirjastoon ja haluat olla mukana opinnäytetyöproduktiossamme, **ota yhteyttä ja kerromme mielellämme lisää!**

Hyvää kevään odotusta! :)

Ystävällisin terveisin,

sosionomi-opiskelijat Katja Kyttälä ja Sanna Nurmi

Helsingin Diakonia-ammattikorkeakoulu

LIITE 3: PEREHDYTYSKIRJE ELÄVILLE KIRJOILLE

Hei!

Olet ilmoittautunut eläväksi kirjaksi Elävään kirjastoomme Nikinmäen päiväkotiin ensiviikon keskiviikkona 22.5. klo 9–11. Elävään kirjastoon osallistuu yksi esi-kouluryhmä.

Tässä vielä luvattua lisäinfoa aamupäivän kulusta:

Meille on tulossa vain kolme kirjaa, joten tulosi on meille hyvin tärkeää.

Klo 9 Kokoonnumme kirjojen kanssa. Kerromme teille lapsiryhmistä ja käytössä olevista tiloista.

Klo 9.30 Lapset lähtevät pienryhmissä (noin 7 lasta/pienryhmä) kiertämään keskustelemassa teidän kanssanne. Jokaisella kirjalla on oma tila, johon yksi pienryhmä tulee kerrallaan. Keskusteluaikaa on noin 15 minuuttia, jonka jälkeen lapset vaihtavat ”elävää kirjaa”. Jokaisella kirjalla on siis kolme noin 15 minuutin lainauskeskustelua ja tässä ei ole taukoja välissä.

Klo 10.25 Kokoonnumme kirjojen kanssa palautekeskusteluun, jossa käydään läpi tunnelmia ja täytetään palautelomake. Tarjolla on kahvia/teetä ja pientä purtavaa (ilmoitathan, jos sinulla on jokin ruoka-aine allergia).

Noin klo 11.00 Päivä päättyy.

Olisi hyvä, jos miettisitte etukäteen jotain, mitä voitte kertoa itsestänne, jos lapsilta ei tule paljoa kysymyksiä. Voitte esimerkiksi kertoa arjestanne, lapsuudestanne, kohtaamistanne ennakkoluuloista jne. Pidimme lapsille 16.5. infotilaisuuden, jossa kerroimme Elävästä kirjastosta, päivän kulusta, sekä esittelimme elävät kirjamme. Lapsille kerrottiin myös kirjojen kunnioittamisesta. On kuitenkin hyvä varautua siihen, että lasten kysymykset voivat olla hyvinkin suoria.

Lapsiryhmän mukana keskusteluissa oleva kasvattaja on lähinnä vain taustalla varmistamassa, että lapset käyttäytyvät, sekä kirjaamassa ylös havaintojaan keskustelun kulusta. Pääpaino havainnoinnissa on lapsissa ja heidän reaktioissaan ja kommenteissaan.

Opinnäytetyössämme on tarkoituksena kuvata tapahtuman kulkua. Opinnäytetyössämme emme tule mainitsemaan teidän nimiänne ja tulette pysymään täysin anonyymeina (voimme esimerkiksi muuttaa sukupuolen tai jättää sen mainitsematta).

Tutustukaa ennen tapahtumaa vielä Allianssin kokoamaan kirjojen perehdytys-powerpointtiin. Powerpoint löytyy osoitteesta www.keks.fi/elavakirjasto/mukaan/kirjat. Vaikka Elävä kirjastomme on hieman sovellettu versio siitä, millaisiin olette aikaisemmin osallistuneet, noudatamme kuitenkin samoja sääntöjä. Teillä on siis muun muassa oikeus lopettaa keskustelu, jos siltä tuntuu.

Päiväkodin osoite on Perhotie 27, 01450 Vantaa ja se on samassa rakennuksessa Nikinmäen koulun kanssa (päiväkoti sijaitsee koulun takana). Julkisilla kulkuvälineillä liikkuessanne Helsingistä Nikinmäen päiväkotiin pääsee parhaiten busseilla 731 ja 742. Pysäkki, jossa tulee jäädä busseilla liikkuessaa on nimeltään Sipoontie, ja sillä puolella tietä ei ole jalkakäytävää. Pysäkki ei ole aivan päiväkodin vieressä, joten voitte soitella saapumisestanne, niin jompikumpi meistä tulee vastaan. Bussi 742 lähtee esimerkiksi klo 7.55 Helsingin rautatie-tilalta ja bussi 731 klo 8.00.

Mukana liitteenä on Elävän kirjaston osallistujasopimus. Tuottehan sopimuksen täytettynä mukanaan Elävään kirjastoomme.

Hienoa saada teidät mukaan tapahtumaamme ja ensi keskiviikkona nähdään!

Ystävällisin terveisin,

Katja Kyttälä ja Sanna Nurmi

sosionomi-opiskelijat, Diakonia-ammattikorkeakoulu

LIITE 4: YHTEISTYÖPROSESSIT AIKAJANALLA

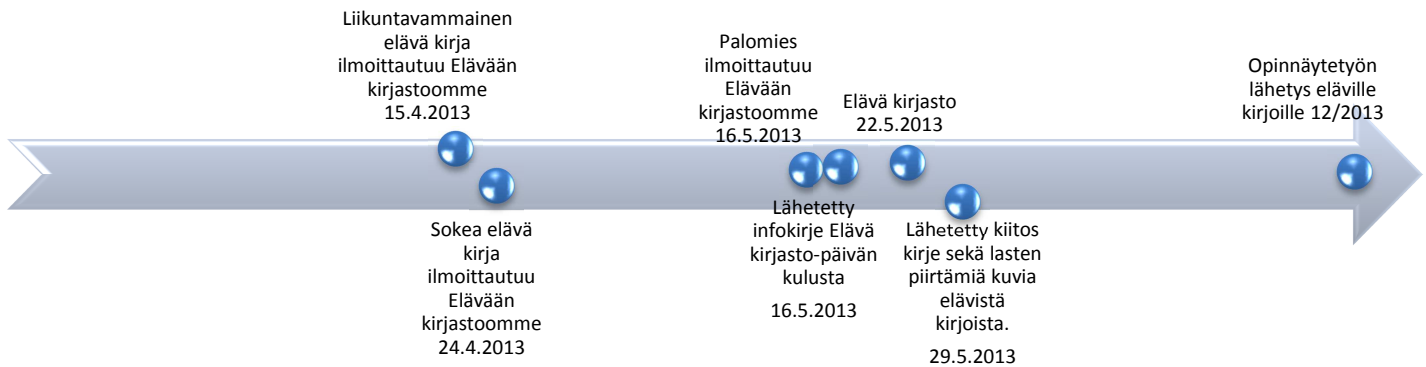
KOULU:

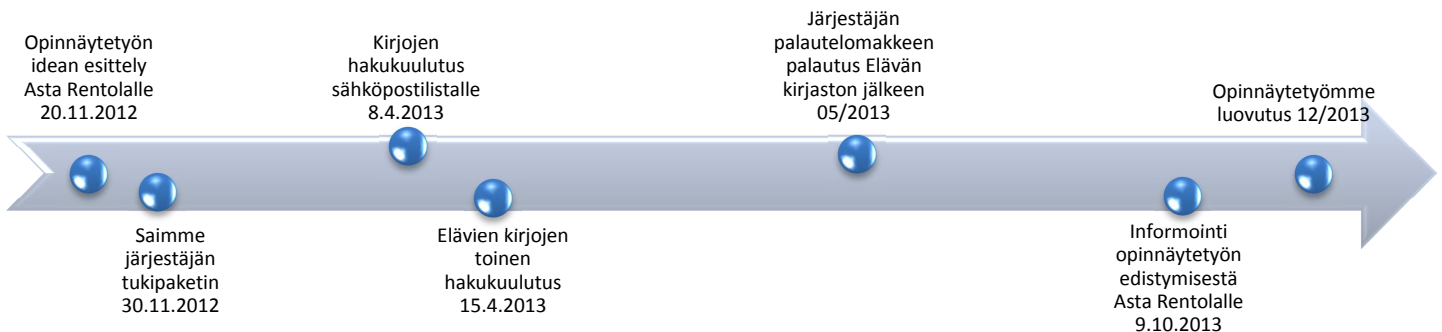
KASVATTAJATIIMI & LAPSIRYHMÄ:

ELÄVÄT KIRJAT:

ALLIANSSI RY:

LIITE 5: LASTEN ENNALTA ELÄVILLE KIRJOILLE KEKSIMÄT KYSYMYKSET

Liikuntavammainen:

- Miten voit ottaa korkealta tavaroita?
- Miten voit mennä rappusia ylös?
- Miten menet alamäet alas?
- Miten voit istua autoon/ajaa autoa?

Sokea

- Onko sinulla perhettä?
- Miten pystyt tekemään ruokaa?
- Oletko syntynyt sokeana?
- Minkä rotuinen on koirasi?
- Onko sinulla muita eläimiä?
- Miten pystyt avaamaan oven?
- Miten katsot telkkaria?
- Miten pystyt käyttämään kännykkää?
- Miten pystyt tekemään työpaikassa töitä?
- Miten pystyt olemaan armeijassa?

Palomies

- Mistä saat tiedot, että esim. joku talo palaa?
- Kuinka lujaa paloautolla pääsee?
- Onko palomiehillä oikeasti dalmatialainen koira?
- Miten palomies pystyy menemään tuleen?
- Kuinka korkealle paloautossa olevat tikkaat ylettää?
- Miten letkuihin saadaan vettä?
- Monta autoa palomiehillä on?
- Monta palomiestä on yhdellä paloasemalla?
- Kuka on pomo paloasemalla?

LIITE 6: ELÄVIEN KIRJOJEN PALAUTELOMAKE

Kysely kirjoille Elävän kirjaston jälkeen

Voit jatkaa vastauksia kääntöpuolelle.

Elävä kirjasto päivä on nyt ohi. **Miltä nyt tuntuu?**

Ympyröi parhaiten sopiva vaihtoehto. Voit halutessasi kirjoittaa auki vastauksesi kääntöpuolelle.

1. Millainen oli kokemuksesi kirjana olemisesta?(1 – erittäin huono, 5 – erittäin hyvä)

1 2 3 4 5

2. Minkä vaikutelman sait lukijoittesi kiinnostuksesta?

(1 – he eivät olleet halukkaita oppimaan, 5 – he olivat kiinnostuneita ja todella vilpittömiä)

1 2 3 4 5

3. Miten arvioisit kirjaston henkilökunnan (kirjastonhoitajien ja järjestäjien) antamaa tukea? (1 – siitä ei ollut lainkaan apua, 5 – siitä oli erittäin paljon apua)

1 2 3 4 5

4. Miten arvioisit työaikasi kestoa ja sopivuutta?

(1 – ei sopiva, liian pitkä, 5 – erittäin sopiva)

1 2 3 4 5

5. Miten arvioisit lukijoidesi hyötyneen kirjasi lukemisesta?**6. Miten itse hyödyit siitä, että kirjaasi luettiin?****7. Mitä kysymyksiä sinulta kysyttiin useimmin?****8. Mikä oli haastavinta kirjan roolissa?****9. Mitä neuvoja antaisit seuraavaa Elävää kirjastoa ajatellen?****10. Neuvoja tuleville kirjoille:****11. Neuvoja järjestäjille ja kirjastonhoitajille:**

12. Neuvoja tuleville lukijoille: neuvoja luettelon laatijoille: haluaisitko olla kirjana myös toiste?

MUITA KOMMENTTEJA? Kiitos vastauksistasi!